

ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΓΕΝΙΚΗ ΧΟΡΗΓΙΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

ΚΕΝΤΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ & ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΙΕΡΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

Απόλλωνος 28, 166 71 Βουλιαγμένη
τηλ./fax: 210 8962044 • e-mail: kpae@otenet.gr • website: www.kpae.gr

ΚΕΝΤΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ & ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΙΕΡΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

«Κάτω στο χιαλό, κάτω στο περιδιάλι...»

π. Ευάγγελος Μαρκαντώνης, Ευαγγελία Μανούσου, Αντώνης Θεοδωράκης

«Κάτω στο χιαλό, κάτω στο περιδιάλι...»

«Κάτω στο γιαλό, κάτω στο περιγιάλι...»

Παιδαγωγικό Υλικό
για τα θαλάσσια παράκτια οικοσυστήματα

Κέντρο Περιβαλλοντικής Αγωγής & Ευαισθητοποίησης
της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών
2010

ISBN: 978-960-98876-1-8

Εκδότης: Κέντρο Περιβαλλοντικής Αγωγής
και Ευαισθητοποίησης Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών

Συγγραφική Ομάδα:
π. Ευάγγελος Μαρκαντώνης
Δρ. Γκέλλη Μανούσου
Αντώνης Θεοδωράκης
Ιωάννα Αλεξοπούλου
Αναστασία Χατζηπαύλου

Αθήνα 2010

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	5
«Κάτω στο γιαλό κάτω στο περιγιάλι»	7
Παιδαγωγική Προσέγγιση	11
Θάλασσα και άνθρωπος	15
Θάλασσα και ορθόδοξη παράδοση	19
Θάλασσα, λογοτεχνία και ποίηση.....	39
Δραστηριότητες.....	55
Γλωσσάρι	91
Βιβλιογραφία	99
Ευρετήριο εικόνων	??

Εισαγωγή

«Τη θάλασσα, τη θάλασσα ποιος θα την εξαντλήσει...»

Γ. Σεφέρης

Η θάλασσα είναι ένα θέμα τεράστιο, όσα βιβλία κι αν γραφτούν σχετικά με αυτή πάντα θα υπάρχει περιθώριο να γραφτούν και άλλα, από διαφορετική σκοπιά για διαφορετικό σκοπό.

Το παιδαγωγικό υλικό, το οποίο έχετε στα χέρια σας δημιουργήθηκε με αφορμή το πρόγραμμα εκπαίδευσης για το περιβάλλον και την Αειφορία, με θέμα τα παράκτια οικοσυστήματα. Έχει τίτλο «**Κάτω στο γιאלό, κάτω στο περιγιάλι...**», και υλοποιείται στο Κέντρο Περιβαλλοντικής Αγωγής και Ευαισθητοποίησης της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών, στο πλαίσιο των ημερησίων επισκέψεων που πραγματοποιούν σχολεία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Το παιδαγωγικό αυτό υλικό, είναι αποτέλεσμα ομαδικής δουλειάς, των αποσπασμένων εκπαιδευτικών – μελών της Παιδαγωγικής Ομάδας του Κ.Π.Α.Ε. τα έτη 2008-2010.

Αποτελείται από 2 διακριτά τμήματα.

A. Το βασικό πληροφοριακό υλικό σχετικά με τα παράκτια οικοσυστήματα, τη θαλάσσια χλωρίδα και πανίδα, τις απει-

λές που δέχονται αλλά και παιχνίδια για τη θάλασσα, σε μορφή ψηφιακού υλικού (e-book) σε CD-Rom.

- B. Το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας, το οποίο περιλαμβάνει την παιδαγωγική προσέγγιση του προγράμματος, στοιχεία της ορθόδοξης παράδοσης για τη θάλασσα, όπως βιβλικά, αγιολογικά, πατερικά κείμενα κ.ά. αλλά και επιλεγμένα λογοτεχνικά κείμενα και ποιήματα σχετικά με το θέμα. Ακόμη στο βιβλίο περιλαμβάνονται φύλλα δραστηριοτήτων και προτεινόμενες δραστηριότητες για τη θάλασσα, το γλωσσάρι της θάλασσας, καθώς και η σχετική βιβλιογραφία.

Τα δύο τμήματα είναι αλληλένδετα, συμπληρωματικά μεταξύ τους και ως σύνολο αποτελούν ένα ολοκληρωμένο παιδαγωγικό υλικό, χωρίς το καθένα από αυτά να χάνει την αυτοτέλεια του.

Θέλουμε να πιστεύουμε ότι, το υλικό αυτό θα αποτελέσει ένα πολύτιμο βοήθημα στα χέρια των εκπαιδευτικών που πραγματοποιούν προγράμματα για τη θάλασσα και έχουν επισκεφτεί το Κέντρο Περιβαλλοντικής Αγωγής και Ευαισθητοποίησης της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών και όχι μόνο.

«Κάτω στο γιαλό κάτω στο περιγιάλι...»

Σκοπός του προγράμματος «Κάτω στο γιαλό κάτω στο περιγιάλι...», είναι η απόκτηση γνώσεων για τα παράκτια θαλάσσια οικοσυστήματα, η καλλιέργεια δεξιοτήτων και η ευαισθητοποίηση των μαθητών προς την υιοθέτηση στάσεων και συμπεριφορών για τη διαμόρφωση ενεργών πολιτών ικανών να διαχειρίζονται αειφορικά περιβαλλοντικά προβλήματα που αφορούν στα παράκτια οικοσυστήματα.

Στόχοι του προγράμματος είναι οι μαθητές /τριες να:

- γνωρίσουν μερικά από τα βασικά χαρακτηριστικά των θαλασσίων οικοσυστημάτων
- μελετήσουν και να κατανοήσουν τις επιπτώσεις της ρύπανσης στα θαλάσσια οικοσυστήματα
- κατονομάζουν ζώα και φυτά που απειλούνται με εξαφάνιση και να περιγράφουν τους κινδύνους που αντιμετωπίζουν
- οργανώνουν συστηματικά τις παρατηρήσεις τους
- συλλέγουν, να ταξινομούν και να καταγράφουν συστηματικά δεδομένα, από τα παράκτια οικοσυστήματα
- συγκρίνουν και να ερμηνεύουν τις πληροφορίες που συνέλεξαν και τις παρατηρήσεις τους
- αξιοποιούν τις ΤΠΕ για την καταγραφή και την ταξινό-

μηση των στοιχείων που συνέλεξαν

- αποκτήσουν δεξιότητες στη χρήση οργάνων μέτρησης φυσικών μεγεθών, όπως θερμοκρασία κλπ.
- συνδέσουν τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά με τα οικονομικά στοιχεία των παράκτιων περιοχών
- παρατηρήσουν και να καταγράψουν θέματα που αφορούν στην υποβάθμιση των παράκτιων οικοσυστημάτων λόγω των ανθρωπίνων παρεμβάσεων
- ευαισθητοποιηθούν σε ζητήματα διαχείρισης και προστασίας των θαλασσίων πόρων
- γνωρίσουν φορείς και υπηρεσίες που ασχολούνται με την διαχείριση των παραθαλασσίων οικοσυστημάτων και να μάθουν να αντλούν στοιχεία και πληροφορίες για την έρευνά τους
- προσεγγίσουν και να επεξεργαστούν κείμενα από την ορθόδοξη διδασκαλία και παράδοση που αφορούν στη σχέση του ανθρώπου με τη θάλασσα
- προβληματιστούν και να αναλύσουν κριτικά το ζήτημα της διαχείρισης της Δημιουργίας του Θεού από τον άνθρωπο, στο πλαίσιο της εντολής του Θεού «εργάζεσθαι και φυλάσσειν» (Γεν. 2,15)
- συνειδητοποιήσουν ότι η ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων, η προστασία και η διατήρηση της περιβαλλοντικής ισορροπίας δεν εξαρτάται μόνο από νόμους,

κράτος και ειδικούς αλλά και από την ενσυνείδητη ατομική δράση και στάση ζωής κάθε ατόμου χωριστά και συλλογικά

- εξοικειωθούν με την ομαδική εργασία και να καλλιεργήσουν δεξιότητες συνεργασίας

- παρουσιάζουν και να δημοσιοποιούν τα αποτελέσματα της εργασίας τους
- καλλιεργήσουν την προφορική και καλλιτεχνική τους έκφραση
- αναπτύξουν ικανότητες επιχειρηματολογίας και διαπραγματεύσεων
- κατακτήσουν κριτήρια αξιολόγησης και αυτό-αξιολόγησης της μαθησιακής διαδικασίας στην οποία συμμετέχουν.

Η μεθοδολογία υλοποίησης του προγράμματος «Κάτω στο γιאלό κάτω στο περιγιάλι...» βασίζεται στην εξοικείωση των μαθητών με τον επιστημονικό τρόπο σκέψης και την καλλιέργεια ερευνητικών δεξιοτήτων. Εφαρμόζεται η συστηματική παρατήρηση και καταγραφή στοιχείων των παράκτιων οικοσυστημάτων, η αξιοποίηση των ΤΠΕ (ψηφιακών μικροσκοπίων και υπολογιστών), σε συνδυασμό με βιωματικές δραστηριότητες στο πεδίο (βραχώδη και αμμώδη ακτή) και την κριτική ανάλυση των ανθρώπινων παρεμβάσεων στην παράκτια ζώνη.

Με τις δραστηριότητες στην παράκτια ζώνη, την έρευνα πεδίου και τη συστηματική παρατήρηση, τη συλλογή και την καταγραφή των δειγμάτων οι μαθητές, συνειδητοποιούν την **υψηλή βιοποικιλότητα** της παράκτιας ζώνης, το ρόλο και τη σημασία της αειφορικής διαχείρισης της.

Πεδία δράσης και παρατήρησης των ομάδων των μαθητών στο πρόγραμμα «κάτω στο γιאלό κάτω στο περιγιάλι»

- Μονοπάτι μέσα σε πα-
ράκτια βλάστηση
- Βραχώδης ακτή
- Αμμώδης ακτή
- Τουριστικά ανεπτυγ-
μένη περιοχή ακτών
- Οικιστικά ανεπτυγμένη
περιοχή ακτών

Δομή του Προγράμματος

Επιγραμματικά η δομή του προγράμματος που υλοποιεί-
ται στο Κ.Π.Α.Ε., έχει ως εξής:

- Υποδοχή στο Κέντρο, ενημέρωση, χωρισμός σε ομάδες εργασίας και κατανομή ρόλων μέσα στην ομάδα, παι-
χνίδια γνωριμίας
- Περιβαλλοντικό μονοπάτι γνωριμίας με το χώρο
- Ενημέρωση μαθητών και εκπαιδευτικών με προβο-
λή παρουσίασης-εισήγηση-και συζήτηση στην αίθουσα
πολλαπλών χρήσεων
- Παιχνίδια - βιωματικές δραστηριότητες στη φύση
- Μετάβαση στα πεδία δράσης (βραχώδη-αμμώδη ακτή)
- περιβαλλοντικό μονοπάτι
- Έρευνα και μελέτη πεδίου με συστηματική παρατήρη-
ση και συλλογή δειγμάτων
- Επιστροφή στην αίθουσα, παρατήρηση με την αξιοποί-
ηση των ΤΠΕ και συστηματική καταγραφή των δειγμά-
των
- Εικαστικές δραστηριότητες και παρουσίαση των ομα-
δικών εργασιών
- Αναστοχαστική συζήτηση- αξιολόγηση του προγράμμα-
τος από μαθητές και εκπαιδευτικούς

Παιδαγωγική προσέγγιση

Η παιδαγωγική προσέγγιση του συγκεκριμένου παιδαγωγικού υλικού βασίζεται στις αρχές της **Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφορία**, οι οποίες εμπεριέχουν την επεξεργασία και την εξέλιξη όλων των παγκοσμίων συνδιασκέψεων από τη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το ανθρώπινο περιβάλλον στη Στοκχόλμη το 1972, ως το Βελιγράδι (1975), την Τιφλίδα (1977), τη Θεσσαλονίκη (1997), το Γιοχάνεσμπουργκ (2002), κ.ά.

Το όραμα και οι στόχοι όλων των επίσημων συνδιασκέψεων διαμόρφωσαν αφενός ένα προοδευτικό εκπαιδευτικό κίνημα που στηρίζει βιωματικές και επικοινωνιακές μεθόδους διδασκαλίας, καθώς και το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία, αλλά και την ανάγκη να καλλιεργηθεί ένα νέο ήθος, το οποίο να διαφοροποιεί τη σχέση ανθρώπου με τη φύση, να επαναπροσδιορίζει την κοινωνική και πολιτική ευθύνη απαιτώντας την ενεργό συμμετοχή των ατόμων και της κοινωνίας (Φλογαίτη, 2006). Στην κατεύθυνση αυτή βρίσκεται και η ορθόδοξη διδασκαλία και πρακτική, **η οποία στηρίζει τέτοιες δράσεις σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο.**

Το συγκεκριμένο παιδαγωγικό υλικό διαμορφώθηκε λαμβάνοντας υπόψη την στρατηγική της UNESCO, για την Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη 2005-2015 (<http://www.gdrc.org/sustdev/un-desd/index.html>), στο πλαίσιο της οποίας προωθούνται ολοκληρωμένα προγράμματα εκπαίδευσης σε

επίπεδο άτυπης εκπαίδευσης ή / και κατάρτισης για όλες τις κοινωνικές ομάδες. Ενισχύονται εκστρατείες ενημέρωσης και διαφώτισης των πολιτών σε θέματα που σχετίζονται με την καθημερινότητά τους και την προστασία του περιβάλλοντος, την ανάπτυξη διεθνών συνεργασιών σε θέματα της εκπαίδευσης, την προώθηση της έρευνας, την παραγωγή ενημερωτικού υλικού για το ευρύ κοινό.

Η Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία (Ε.Π.Α.) συνδέει όλα τα κομμάτια της ζωής, έτσι ώστε η ανάπτυξη να μην αντιμετωπίζεται σαν ένα παζλ οικονομίας ή περιβαλλοντικής καταστροφής, αλλά σαν ένα σύνολο λογικών και ηθικών επιλογών που οδηγούνται από το όραμα ενός βιώσιμου μέλλοντος (Φλογαΐτη, 2006).

«Η εκπαίδευση για την αειφορική ανάπτυξη τελικά θεωρείται σαν μια διαδικασία εκμάθησης του πώς να παίρνουμε αποφάσεις που αφορούν στο μακρινό μέλλον της οικονομίας, οικολογίας και ισότητας όλων των κοινοτήτων..... Αυτό παριστάνει μια νέα άποψη της εκπαίδευσης, μια άποψη που βοηθά τους ανθρώπους όλων των ηλικιών να κατανοήσουν καλύτερα τον κόσμο που ζουν, αντιμετωπίζοντας την πολυπλοκότητα και αλληλεπίδραση των προβλημάτων όπως η φτώχεια, η υπερκατανάλωση, η περιβαλλοντική υποβάθμιση, η αστική αλλοίωση, η αύξηση του πληθυσμού, η υγεία, η διαμάχη και η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που απειλούν το μέλλον. Το όραμα για την εκπαίδευση δίνει έμφαση σε μια ολιστική, διεπιστημονική προσέγγιση για την ανάπτυξη γνώσεων και δεξιοτήτων που χρειάζονται για ένα βιώσιμο μέλλον, καθώς και για την αλλαγή των αξιών, των συμπεριφορών και του τρόπου ζωής» (Draft framework for the Decade of ESD, UNESCO, 2003).

Σε όλα τα επίσημα κείμενα (UNESCO, 1978, 1980, 1992, 1997) που αφορούν στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και στη συνέχεια στην Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία, ως βασικά χαρακτηριστικά τους, τα οποία αλλη-

λοσυμπληρώνονται και αλληλεξαρτώνται, θεωρούνται (Φλογαΐτη, 2006):

- Η καλλιέργεια των αξιών
- Η ολιστική, συστημική, διεπιστημονική και διαθεματική φύση τους
- Ο κριτικός χαρακτήρας τους
- Ο πολιτικός χαρακτήρας τους

Σύμφωνα με όλες τις αρχές που αναφέρθηκαν συνοπτικά, στο παιδαγωγικό υλικό του προγράμματος «Κάτω στο γιαλό κάτω στο περιγιάλι...», επιχειρείται η ανάπτυξη ενός προγράμματος που στηρίζεται στις αρχές της Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφορία. Στο πλαίσιο αυτό, η θάλασσα αντιμετωπίζεται ολιστικά, διεπιστημονικά και διαθεματικά, προωθείται η καλλιέργεια γνωστικών δεξιοτήτων όπως η παρατήρηση, η ανάλυση, η σύγκριση μέσα από βιωματικές δραστηριότητες και δράσεις με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της δημιουργικότητας.

Η κριτική σκέψη είναι υψηλού επιπέδου και βασίζεται στην παράθεση υποθέσεων, στην αναζήτηση, στην επιλογή και εφαρμογή κριτηρίων, στην διερεύνηση, στον έλεγχο, στην εξεύρεση και αξιολόγηση εναλλακτικών λύσεων και προσεγγίσεων, στην αξιοποίηση της φαντασίας (Resnick, 1987). Η μάθηση δεν αφορά μόνο στην απόκτηση γνώσεων μέσα από την επεξεργασία πληροφοριών, αλλά περιλαμβάνει και διαδικασίες εφαρμογής γνώσεων, επίλυσης προβλημάτων αλλά και μεταγνωστικών δεξιοτήτων (Jonassen, Howland, Moore & Marra, 2003, Ματσαγγούρας, 2005).

Θάλασσα και άνθρωπος

*«Η γη αναδύεται από τον Ωκεανό
και πλέει σαν καράβι στο νερό»
Θαλής*

Η θάλασσα καλύπτει τα 2/3 του πλανήτη μας και σε ορισμένα σημεία το βάθος της είναι μεγαλύτερο και από τα ψηλότερα βουνά που υπάρχουν στην ξηρά. Η ζωή γεννήθηκε μέσα στη θάλασσα, ενώ οι σύγχρονοι οργανισμοί, από τους μονοκύτταρους ως τα θηλαστικά κατοικούν σε περιοχές από την επιφάνεια της θάλασσας μέχρι και τα πιο μεγάλα βάθη της (Riley, 1999).

Για τρία δισεκατομμύρια χρόνια ζωντανοί οργανισμοί βρίσκονταν στους ωκεανούς και μόνο τα τελευταία τετρακόσια εκατομμύρια χρόνια άρχισαν να ζουν πάνω στην ξηρά. Ακόμη και σήμερα η ζωή στην ξηρά εξαρτάται από τη ζωή στη θάλασσα. Εάν εξαφανιστούν όλοι οι οργανισμοί της θάλασσας, η πανίδα της ξηράς θα μειωθεί δραματικά.

Τα 7/10 της επιφάνειας του πλανήτη μας, που καλύπτονται από θάλασσα τονίζουν τη συμβολή τεράστια της θαλάσσιας ζωής στην οικολογική ισορρο-

πία του πλανήτη μας. Σε όσο βάθος φτάνει το φως του ήλιου, τα θαλάσσια φυτά φωτοσυνθέτουν παράγοντας οξυγόνο και οργανικά μόρια, ενώ μικρά και μεγάλα θηλαστικά από τις αβύσσους έως την επιφάνεια της θάλασσας, συγκροτούν μια γιγάντια τροφική πυραμίδα.

«... ο κύκλος της ζωής κι ο κύκλος του νερού είναι δύο πράγματα αδιαχώριστα. Γι' αυτό πρέπει να σώσουμε πρώτα τους ωκεανούς αν θέλουμε να σώσουμε την ανθρωπότητα »
Ζακ Ίβ Κουστώ

Θάλασσα σημαίνει ταξίδι, χαρά, φόβος και αγάπη, επικοινωνία και απομόνωση, απεριοσύνη, εμπόδιο και δρόμος, όνειρο και εφιάλτης.

Ζούμε σ' ένα πλανήτη με λάθος όνομα. Οι αρχαίοι πρόγονοι μας τον είχαν ονομάσει Γη γιατί πίστευαν πως η θάλασσα έχει πολύ περιορισμένη έκταση. Γνώριζαν τότε μόνο τη Μεσόγειο, ενώ τον Ατλαντικό των θεωρούσαν ένα μακρύ ποτάμι που κυλούσε γύρω από τη στεριά. Αν οι πρόγονοι μας είχαν μπροστά τους φωτογραφίες από δορυφόρους, σίγουρα θα έδιναν στον πλανήτη μας το όνομα Ωκεανός (Κοπάνας, κ.α. 1994)

Η σχέση της θάλασσας με την Ελλάδα είναι τόσο παλιά που χάνεται στα θολά νερά της προϊστορίας και της μυθολο-

γίας, είναι μια μνήμη καταγεγραμμένη στη «συλλογική μνήμη» του λαού, μοναδική και αρχέγονη.

Είναι μια σχέση που διαμόρφωσε την ταυτότητα «Έλληνας». Οι Έλληνες διέθεταν πολλές διαφορετικές λέξεις για τη θάλασσα:

η θάλασσα ως έννοια γενική, η θάλασσα ως εμπειρία ή γεγονός, αλς, που σημαίνει αλάτι, η θάλασσα ως ύλη, πέλαγος, η υδάτινη έκταση, η θάλασσα ως όραμα ή θέαμα, πόντος, η θάλασσα ως έκταση και δρόμος, κόλπος, κόρφος, στήθος ή κοιλιά που αγκαλιάζει την ακτή.

Θάλασσα και ορθόδοξη παράδοση

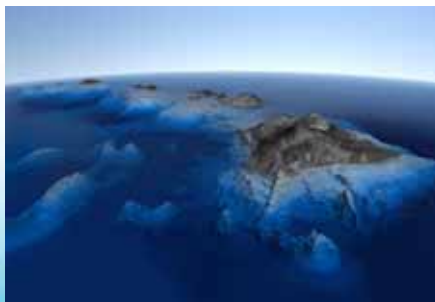
Η Θάλασσα στην Αγία Γραφή

«...αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, ἐκεῖ
έρπετά, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός, ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων·
ἐκεῖ πλοῖα διαπορεύονται, δράκων οὗτος,
ὃν ἔπλασας ἐμπαΐζειν αὐτῇ»

(Να κι η θάλασσα αυτή η μεγάλη και ευρύχωρη. Εκεί μέσα ζουν ψάρια και ερπετά, που δεν λογαριάζονται, ζώα μικρά μαζί με μεγάλα. Αυτήν εκεί τη διασχίζουν πλοία. Εκεί ζει το μεγάλο κήτος που έπλασες τόσο δυνατό ώστε να την κοροϊδεύει και να την αψηφά)

(Ψαλμ. 103, 25-260).

Η θάλασσα ήταν ανέκαθεν στενά συνδεδεμένη με τη χριστιανική πίστη, η οποία γεννήθηκε και αναπτύχθηκε αρχικά στη λεκάνη της Μεσογείου.

Όπως διαβάζουμε στο πρώτο βιβλίο της Παλαιάς Διαθήκης (Π.Δ.), στη Γένεση, από την πρώτη «μέρα» της δημιουργίας ο ωκεανός σκέπαζε όλη τη γη, και το Πνεύμα το Άγιο έπνεε πάνω

από τα νερά. Την τρίτη μέρα της Δημιουργίας, είπε ο Θεός: «Να συναχθούνε σ' ένα τόπο τα νερά που είναι κάτω από τον ουρανό, και να φανεί η στεριά». Έτσι κι έγινε. Τα νερά που ήταν κάτω από τον ουρανό συνάχθηκαν στον τόπο τους και φάνηκε η στεριά. Και ονόμασε ο Θεός τη στεριά «γη» και το σύναγμα των υδάτων το είπε «θάλασσες». Και είδε ο Θεός ότι ήταν καλό (Γεν. 1, 9-10).

Απ' το νερό της θάλασσας ξεπήδησε η πρώτη ζωή. Την πέμπτη μέρα είπε ο Θεός: «να γεμίσουν τα νερά με ζωντανές υπάρξεις πλήθος, και να πετάνε πτηνά πάνω από τη γη προς το στερέωμα του ουρανού». Έτσι δημιούργησε ο Θεός τα μεγάλα κήτη και όλα τα είδη των ζωντανών οργανισμών, που κολυμπούν και γεμίζουν τα νερά...Τα ευλόγησε όλα και τους είπε: «Να πολλαπλασιάζεστε και να γεμίσετε τα νερά των θαλασσών...» (Γεν. 1, 20-22).

Στην Π.Δ. παρουσιάζεται η θάλασσα ως μια θαυμαστή και καταπληκτική στη μεγαλοσύνη της δύναμη, η οποία όμως προξενεί φόβο, καθ' ότι είναι ο αντίποδας της γης, που αποτελεί τον ζωτικό χώρο του ανθρώπου. Ο Δημιουργός όμως ως ο Κύριος της θάλασσας, δαμάζει τη θαλασσοταραχή και γαληνεύει το σάλο των κυμάτων (Ψαλμ. 88, 10) και έχει χαράξει στη θάλασσα τα όριά της, τα οποία δεν επιτρέπεται να προσπεράσει και να

κατακλύσει τη γη. Επίσης όπως όλα τα δημιουργήματα, στην Π.Δ. η θάλασσα καλείται να εξυμνήσει το Δημιουργό: «ας τον υμνήσουν οι ουρανοί και η γη, η θάλασσα και όλα όσα κινούνται μέσα σ' αυτή» (Ψάλμ. 68, 35)

Σημαντικό γεγονός σωτηρίας του Εβραϊκού λαού κατά την έξοδό του από τη δουλεία των Αιγυπτίων ήταν η θαυματουργική διάβαση της Ερυθράς θάλασσας (Εξ. 14, 5-31). Φθάνοντας οι Ισραηλίτες μπροστά στην Ερυθρά θάλασσα κυνηγημένοι από το στρατό των Αιγυπτίων, ο Μωυσής κατ' εντολή του Θεού, με το ραβδί του χώρισε στα δύο τη θάλασσα, τα νερά υποχώρησαν και οι Ισραηλίτες πέρασαν από μέσα, πατώντας στη στεριά, ενώ τα νερά σχημάτιζαν τείχος δεξιά τους και αριστερά τους. Ο στρατός των Αιγυπτίων τους κατεδίωξε, όμως τα άλογα, οι άμαξες και τα πολεμικά άρματα κόλλησαν στη λάσπη του βυθού και τους καθυστέρησαν. Όταν όλοι οι Ισραηλίτες πέρασαν, ο Μωυσής χτύπησε ξανά με

το ραβδί του τη στεριά και τα νερά ενώθηκαν πάλι, καταπνίγοντας τον Αιγυπτιακό στρατό. Η διάβαση της Ερυθράς Θάλασσας είχε γίνει στον Ισραήλ κατ' εξοχήν σύμβολο της σωτηρίας. Με τη χριστιανική θεώρηση της διάβασης ως προτύπωσης του Βαπτίσματος έρχεται στο προσκήνιο η διάσταση της θάλασσας που συμβολίζει τον θάνατο: συνιστά εικονική δήλωση του μυστηρίου του Σταυρού. Για να αναγεννηθεί ο άνθρω-

πος πρέπει πρώτα να εισέλθει μαζί με τον Χριστό στην Ερυθρά Θάλασσα, να κατεβεί μαζί του στον θάνατο και να φθάσει έπειτα μαζί με τον Αναστάντα στη ζωή.

Στην Κ.Δ. ο Χριστός ξεκινά τη δημόσια δράση του από την περιοχή της «θάλασσας της Τιβεριάδος» (μεγάλη λίμνη Γεννησαρέτ στην περιοχή της Γαλιλαίας) και πολλές φορές χρησιμοποιεί πλοία στις μετακινήσεις του. Οι πρώτοι και σημαντικότεροι μαθητές του Ιησού, οι δώδεκα απόστολοι, ήταν οι περισσότεροι ψαράδες στο επάγγελμα και μάλιστα έμπειροι και εξασκημένοι ναυτικοί. Ιδιαίτερα ο Απόστολος Πέτρος εξασκούσε χρόνια το επάγγελμα αυτό πριν αφήσει τα πάντα για να Τον ακολουθήσει. Ο ίδιος ο Χριστός ευλόγησε το επάγγελμά τους με το θαύμα που έκανε στη λίμνη Γεννησαρέτ: μετά από μια ατελέσφορη νύχτα ακολουθώντας την συμβουλή του να πάνε να ψαρέψουν, τα δίχτυα τους γέμισαν ψάρια (Λουκ. 5, 4-11).

Ο Ιησούς απέναντι στην αγριεμένη θάλασσα που τρομοκρατεί τους ανθρώπους, φανερώνει τη θεϊκή του δύναμη, που θριαμβεύει πάνω στα στοιχεία της φύσης. Έτσι ησυχάζει την τρικυμία και κοπάζει τους ανέμους με μια λέξη του: «σιώπα, πεφίμωσο» (Μαρκ. 4, 35-41) ή έρχεται προς τους μαθητές του που ταξιδεύουν με πλοιάριο και ταλαιπωρούνται από τη θαλασσοταραχή, βαδίζοντας πάνω στα κύματα. (Ματθ. 14, 22-33).

Στα πρώτα της βήματα η χριστιανική πίστη υιοθέτησε πολλά σύμβολα που είχαν σχέση με τη θάλασσα και το ναυτικό επάγγελμα, όπως η λέξη ΙΧΘΥΣ, δηλαδή το ψάρι, του οποίου τα γράμματα είναι αρχικά των λέξεων Ιησούς Χριστός Θεού Υιός Σωτήρ. Επίσης η άγκυρα σύμβολο της ελπίδας των

πιστών, αλλά και το καράβι (η ναυς) που συμβολίζει την εκκλησία και την αποστολή της. Όπως και η κιβωτός του Νώε, θέλει να περιλάβει μέσα της όλους τους ανθρώπους και να τους οδηγήσει στη σωτηρία, στο «λιμάνι» της Βασιλείας του Θεού. Στη συνέχεια αναπτύχθηκε μια πιο στενή

σχέση μεταξύ της χριστιανικής πίστης και των ναυτικών και το σύμβολο του σταυρού μπαίνει στα κατάρτια, στα ακρόπρωρα, στα πανιά και στις σημαίες.

Ο Άγιος της Εκκλησίας και η θάλασσα

Ο Άγιος Νικόλαος θεωρείται ο κατεξοχήν θαλασσινός Άγιος, «πού 'ναι της γης και του πελάγου», κύριος των ανέμων, της τρικυμίας και της παγωνιάς, που τον επικαλούνται οι θαλασσινοί στις δύσκολες ώρες και τάζουν τάματα. Ο Άγιος Νικόλαος, ο «καραβοκύρης» και «χιονιάς» και πολιούχος πολλών περιοχών που έχουν το όνομά του, μολονότι δεν ήταν ναυτικός ο ίδιος, είχε κάνει τόσο πολλά θαύματα σε ναυτικούς που η αγάπη και η ευγνωμοσύνη τους προς το πρόσωπό του, τον ανακήρυξε προστάτη τους.

Αμέτρητοι είναι οι ναοί στα λιμάνια, στα νησιά και στα ακρωτήρια, που φέρουν το όνομα του και τα τάματα των ναυτικών που σε δύσκολες στιγμές τον επικαλούνται: Άη-Νικόλα, βοήθα με! Ειδικά οι Έλληνες ναυτικοί τρέφουν βαθύ σεβασμό για τον Άγιο. Ημερεύουν την αγριεμένη θάλασσα ρίχνοντας

αντίδωρο ή κόλλυβα που κρατούν στο καράβι από την ημέρα της εορτή του Αγ. Νικολάου, ή βυθίζοντας το εικόνισμά του στο νερό και μαρτυρούν ότι στις δύσκολες στιγμές και τρικυμίες νιώθουν την ανάσα του Αγίου Νικολάου δίπλα τους να τους καθοδηγεί με σιγουριά και ασφάλεια στη γαλήνη.

Όπως αναφέρεται στο βίο του, κάποτε ο Άγιος αναχώρησε με ένα Αιγυπτιακό καράβι, για τα Ιεροσόλυμα. Μαζί του ήταν και πολλοί Χριστιανοί, που πήγαιναν να προσκυνήσουν τους Αγίους τόπους. Τη νύχτα βλέπει ο Άγιος στον ύπνο του, ότι ο διάβολος έκοβε τα σχοινιά του καταρτιού στο καράβι. Μόλις ξύπνησε το πρωί είπε στους ναύτες: «Σήμερα θα μας βρει μεγάλη τρικυμία και θα υποφέρουμε πολύ. Προσευχηθείτε στο Θεό και θα μας φυλάξει από τα κύματα». Σε λίγο φύσηξε ισχυρός άνεμος και έγινε θαλασσοταραχή μεγάλη. Επιβάτες και πλήρωμα έχασαν την ψυχραιμία τους και περίμεναν να καταποντισθούν. Ο Άγιος Νικόλαος

όμως γονατιστός προσευχήθηκε με θερμή προς τον Κύριο και το θαύμα έγινε. Οι άνεμοι έπαυσαν, η θάλασσα αμέσως γαλήνεψε, και όσοι ήταν στο πλοίο ανακουφίστηκαν. Την ώρα όμως της μεγάλης τρικυμίας κάποιος ναύτης ανέβηκε στο κατάρτι, για να δέσει τα σχοινιά. Κατεβαίνοντας όμως γλίστρησε και έπεσε στο κατάστρωμα του πλοίου και έμεινε νεκρός. Όλοι στενοχωρήθηκαν, που χάθηκε ένας άνθρωπος. Ο Άγιος

Νικόλαος παρακάλεσε τότε τον Θεό να τον αναστήσει. Και ω του θαύματος! Ο πεθαμένος ναύτης αναστήθηκε σαν να ξύπνησε από ελαφρό ύπνο.

Παράδοση για τον Άγιο Νικόλαο αναφέρει ότι κάποτε, τουρκικό πολεμικό πλοίο που έπλεε στο Στενό των Σπετσών αποβίβασε αξιωματικούς του στο νησί. Αυτοί επισκέφθηκαν τη Μονή του Αγίου Νικολάου, όπου έτυχαν ιδιαίτερα περιποιητικής φιλοξενίας από τον ηγούμενο. Ένας από τους αξιωματικούς, όμως, μπήκε στον Ιερό Ναό και έκλειψε το ασημένιο καντήλι που κρεμόταν μπροστά στην εικόνα του Αγίου. Όταν, μετά από λίγες ώρες, το τουρκικό πλοίο ήταν έτοιμο να αποπλεύσει, παρατηρήθηκε ότι παρά την ήρεμη θάλασσα, αυτό δεν μπορούσε να κινηθεί, σαν να το κρατούσε κάποια άγκυρα. Ενώ το πλοίο έμενε ακινητοποιημένο, ο ηγούμενος, που είχε ανακαλύψει την κλοπή, έσπευσε σ' αυτό με μικρή λέμβο και ενημέρωσε τον πλοίαρχο. Αμέσως, ο πλοίαρχος διέταξε επί ποινή θανάτου τον δράστη να παρουσιασθεί. Έντρομος από το θαύμα, ο αξιωματικός παρουσιάσθηκε και όχι μόνον επέστρεψε το καντήλι, αλλά και έδωσε και χρήματα για την επιδιόρθωσή του και την κατασκευή και ενός νέου, προκειμένου να εξιλεώσει τον Άγιο Νικόλαο.

Λόγω της σύνδεσης του Αγ. Νικολάου με τη θάλασσα, σε πολλές ορθόδοξες φορητές εικόνες αλλά και τοιχογραφίες εικονίζεται ο Αγ. Νικόλαος είτε να ταξιδεύει ο ίδιος με καράβι, είτε να παλεύει με τους δαίμονες που προσπαθούσαν βυθίσουν το καράβι που τον μετέφερε στα Ιεροσόλυμα, είτε να είτε να διασώζει ναυτικούς που θαλασσοπνίγονται, η άλλοτε μέσα σε νέφη να φροντίζει για την ασφαλή πλεύση του καραβιού μέσα στην τρικυμισμένη θάλασσα.

Ο Άγιος Νικόλαος θεωρείται προστάτης και του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού και Λιμενικού Σώματος. Για το λόγο αυτό, όλα τα πλοία του πολεμικού ναυτικού, καθώς και όλα τα εμπορικά, φέρουν την εικόνα του στο τιμόνι στην πλώρη ή στη γέφυρα. Η ημέρα τιμής του Αγίου Νικολάου στις 6 Δε-

κεμβρίου, είναι επίσημη αργία σε όλα τα ελληνικά πλοία, τα οποία σημαιοστολίζονται και οι σφυρίχτρες τους ακούγονται καθώς γίνεται η περιφορά της εικόνας από πλοίο σε πλοίο.

Λαογραφικά για τον Άγιο Νικόλαο

Για τον Άγιο Νικόλαο συναντάμε πλήθος παραδόσεων στη λαογραφία μας.

Ο Μέγας (1992) στο βιβλίο του «Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας» γράφει χαρακτηριστικά:

«Για το λαό μας μάλιστα ο άγιος Νικόλας δεν είναι ο ονομαστός μητροπολίτης των Μύρων της Μ. Ασίας, αλλά κάποιος που ασκούσε το επάγγελμα του θαλασσινού. Ως καραβοκύρη παριστάνουν τον άγιο και οι αγιογράφοι. Σύμφωνα με τις λαϊκές παραδόσεις, τα ρούχα του είναι πάντοτε βρεγμένα απ' την άρμη, τα γένηια του στάζουν θάλασσα, το μέτωπό του είναι ιδρωμένο απ' την προσπάθεια να προφτάσει παντού, να βοηθήσει τα καράβια που θαλασσοπνίγονται. Πάρα πολλές είναι οι διηγήσεις για τα θαύματά του. Αλλά την προϋπόθεση για τη βοήθειά του, εκφράζει η παροιμία (κατά το «συν Αθηνά και χείρα κίνει»):

«-Άγιε Νικόλα βοήθα με!

-Κούνα και συ το χέρι σου. (ή -Σείσε και συ το πόδι σου.)»

Σχετική και πολύ ενδιαφέρουσα είναι η διήγηση του Ανδρέα Καρκαβίτσα για τον Άη Νικόλα και το τιμόνι:

«Το καράβι είναι κατασκεύασμα των διαβόλων. Έκαμαν ένα τρικούβερο ξύλο κι εβγήκαν διαλαλητάδες σ' όλη τη γη: Εμπρός ελάτε ψυχές στριμμένες, παθιασμένοι κόσμοι, μάτια κλεισμένα στο μυστήριο, ελάτε μέσα και θα το γνωρίσετε αμέσως! Και αμέσως τα μάτια τα κλειστά, οι παθιασμένοι κόσμοι, οι στριμμένες ψυχές έτρεξαν κοπάδι από της γης τα πέρατα, κατέβηκαν στην ακρογιαλιά, εμπήκαν στο καράβι. Τι τόπους θα χαρούν, τι χαρές θα γνωρίσουν, πόσα χρήματα θα βγάλουν στη στιγμή!

Εκεί προβάλλει κι ένα γεροντάκι ταπεινό και παραπονιάρικο.

— Νά'μπω μέσα κι εγώ; ρωτάει τον καπετάνιο.

— Έμπα, του λέγει εκείνος, έμπα μέσα και συ, έμπα σύνταχα.

— Να πάρω και το ξυλάκι μου μαζί;

— Πάρ' το το χάτσαλο.

Εμπήκε μέσα το γεροντάκι, έκατσε κατάνακτρα στην πρύμη του καραβιού. Άνοιξαν οι ναυτοδιαβόλοι τα πανιά, έτριξαν τα ξάρτια, πήρε δρόμο στ' ανοιχτά το ξύλο.

— Καλό μας κατευόδιο, ευχήθηκαν συνατοί τους οι ταξιδιώτες.

— Καλό σας κατευόδιο, χα! χα! χα!... Καλό σας κατευόδιο, χα! χα! χα!... εχούγιαξαν από πρύμη σε πλώρη οι ναυτοδιαβόλοι.

Και το χουγιατό βοριάς εγίνηκεν ευθύς και ανατάραξε απ' άκρη σε άκρη τη θάλασσα. Όρος το κύμα σηκώνεται μπροστά, πύργος ακλόνητος ψηλώνει πίσωθε, από τα πλάγια λύκοι χυμούν απάνω του. Εκέρωσαν οι ταξιδιώτες οι άμαθοι. Καπνός εσχόρπισαν εμπρός τους οι χαρές, οι τόποι, τα χρήματα. Κόρακας ο φόβος φωλιάζει μέσα τους, ξεσχίζει τους τα σπλάχνα, ρουφά το αίμα τους. Το πλοίο γέρνει δεξιά, γέρνει ζερβά, πηδά πίσω κι εμπρός βαρβάτο πήδημα και τα νερά το πνίγουν, κουρσεύουν, το πατούν. Οι διαβολοναύτες στα ξάρτια σκαρφαλωμένοι τραγουδούν αμέ-

ριμνα, αναμπαίζουν πειραχτικά τους ταξιδιώτες, γελούν με την εμπιστοσύνη και την ελπίδα τους.

— Καλό ταξίδι, καλό κι αιώνιο! φωνάζουν πάντοτε.

Όμως το καράβι, όσο κι αν πατιέται και αν κινδυνεύει, δεν πνίγεται. Παλεύει κι ανδρειεύεται σαν να έχει ψυχή μέσα του. Ψυχή γιγαντωμένη, Κι είναι ψυχή του ο γέροντας που κάθεσαι στην πρύμη του κι είναι οδηγός του το ξυλάκι, το χάτσαλο. Μα εκείνο παίρνει δρόμο, λοξεύει στα ψηλά κύματα, φεύγει την ορμήν και τη λύσσα τους. Κι ενώ οι διαβολοναύτες τον όλεθρό τους προσδοκούν, κι ενώ οι ταξιδιώτες κλαίνε τη μοίρα τους και τα νερά με πόθο περιμένουν να κλωθοπαιξουν στο σκαρί του, εκείνο σχίζει το μαύρο σύγνεφο και αράζει σε λιμάνι ήμερο και γελαστό!

— Δόξα στον σωτήρα! δόξα στον γέροντα!... ξεσπά σύγκαιρα τρανή φωνή από το στόμα των ταξιδιωτών.

— Κατάρρα! απαντά σαν αστροπέλεκο η φωνή των διαβόλων.

Και τα νερά του κόρφου δέχονται λαχταρώντας τους ναύτες και τον καπετάνιο τους, τον καπετάνιο και το μίσος του. Εσώθηκεν όμως ο κόσμος. Εγύρισε καθένας στη χώρα του, αγάπησε τους τόπους, υπόμεινε τα πάθη, εσεβάσθηκε το μυστήριο. Και δεν δοξολογά παρά τον Άι-Νικόλα, τον γέροντα.

Οι διαβόλοι έχτισαν το καράβι, μα ο Άι-Νικόλας έκαμε το τιμόνι του.»

Ο Δ. Λουκάτος (2002) καταγράφει και την παρακάτω παράδοση, που αποδίδει και την ξεχωριστή θέση που κατείχε ο άγιος για το λαό μας:

«Ο Άη Νικόλας ήταν για τις ψυχές πρώτα, να τις παίρνει.

Αλλά ο Άη Νικόλας πονούσε να τις παίρνει κι έβαλε το Μιχάλη. Είχανε στείλει τον Άη Νικόλα να πάρει την ψυχή ενός νέου. Εκείνος όμως εσυμπονούσε και πήρε την ψυχή μισανού γερόντου αντίς του νέου. Για αυτό ο Θεός τον έβγαλε απ'τη θέση και έβαλε το Μιχάλη που ήτανε πιο σκληρός.»

Έναν ακόμη μύθο για τον άγιο καταγράφει ο Νικόλαος Πολίτης (1994) αναφερόμενος στην Αττική.

«Κάτω απ' τη βορεινή κορυφή του Υμηττού, στην ανατολική ράχη, είναι μια σπηλιά που λέγεται Σπηλιά του λιονταριού, γιατί σ' αυτή κατοικούσε τον παλαιόν καιρό ένα φοβερό λεοντάρι που έφερνε μεγάλη καταστροφή γύρω. Απ' αυτό εμποδίζονταν οι χριστιανοί να πηγαίνουν στην εκκλησιά του αγίου Νικολάου, που είναι εκεί κοντά, δυτικά απ' την Κάντζα. Και η εκκλησιά έμενε έρημη και αλειτούργητη πολλά χρόνια.

Όταν μια φορά, την παραμονή του αγιού Νικολάου, εφάνη ο άγιος σε πολλούς χωριάτες στον ύπνο τους και τους είπε να πάνε το πρωί άφοβα στην εκκλησιά. Και πραγματικώς επήγαν. Το λεοντάρι, όταν μαζεύτηκαν στην εκκλησιά, όρμησε κατά πάνω τους να τους φάγει. Αλλά μόλις έφτασε μπροστά στην εκκλησιά, βγήκε από μέσα ο άγιος και το χτύπησε δυνατά και το μαρμάρωσε. Και έτσι μαρμαρωμένο είναι εκεί ως τα τώρα.»

Εκτός από τον Άγιο Νικόλαο υπάρχουν και άλλοι Άγιοι που συνδέονται με θαύματα στη θάλασσα όπως ο Άγιος Σπυρίδων. Το 1716 σε μια τρομερή επιδρομή των Τούρκων στην Κέρκυρα οι κάτοικοι του νησιού μη έχοντας άλλα μέσα για να προβάλλουν αντίσταση επικαλέστηκαν με αγρυπνία και θερμή προσευχή τον Άγιο Σπυρίδωνα. Τότε ξέσπασε τρομερή φουρτούνα και καταιγίδα ώστε ο

τούρκικος στόλος έπαθε τόσο μεγάλη ζημιά που αναγκάστηκε να φύγει και δεν απείλησε ποτέ ξανά το νησί. Πολλές φορές ο Άγιος Σπυρίδων έχει κάνει θαύματα σε ναυτικούς γι' αυτό το λόγο στο ναό του στην Κέρκυρα υπάρχουν καντήλια που στο κάτω μέρος τους κρέμεται ένα καραβάκι. Είναι τάματα που έγιναν από ναυτικούς. Τα θαύματα αυτά επίσης ιστορούνται σε παλαιές φορητές εικόνες.

Στο βίο του **Αγ. Ιωάννου του ερημίτη** αναφέρεται ότι ταξίδεψε από τη Γαύδο που ασκήτευε ως την Κρήτη χρησιμοποιώντας για πλεύσιμο το ράσο του και για κατάρτι το ραβδί του,

Ακόμη στα Πριγκιποννήσια και στον Μαρμαρά στην Κωνσταντινούπολη, ο Άγιος Γεώργιος λατρεύεται ως θαλασσινός, προστατής των ναυτικών (Άγιε μου Γιώργη, καβαλάρη, φύλασέ μου το καράβι).

Η Παναγία και η θάλασσα

Εκτός από τον Αγ. Νικόλαο στην Παναγία καταφεύγουν οι ναυτικοί σε περιπτώσεις που αντιμετωπίζουν κινδύνους, στην Παναγία επίσης προσεύχονται οι μητέρες και γυναίκες των θαλασσινών γι' αυτό κι υπάρχουν διάφορα «Θεοτοκονύμια» (δηλαδή τιμητικά προσωνύμια που αποδίδει η εκκλησιαστική και λαογραφική παράδοση στην Υπεραγία Θεοτόκο), που σχετίζονται με τη θάλασσα και τα ναυτικά επαγγέλματα. Κάνουν εντύπωση επίσης πολλά αφιερώματα με ομοιώματα πλοίων και άλλων αντικειμένων συναφών με το ναυτικό επάγγελμα, σε ναούς που τιμώνται στην Παναγία, που αποτελούν αψεудείς μαρτυρίες ευχαριστίας των πιστών για κάποιο θαύμα. Έτσι ένα ασημένιο καράβι με μια τρύπα στην πλώρη, που «σφραγίζεται» από ένα μεγάλο ψάρι, είναι ένα από τα χιλιά-

δες τάματα στην Παναγιά της Τήνου, ως ένα μεγάλο «ευχαριστώ» του καπετάνιου για το θαύμα της Μεγαλόχαρης.

Παναγία η Θαλασσινή

Στην Άνδρο, πάνω στον βράχο στην είσοδο της Χώρας, υπάρχει το εκκλησάκι της Παναγιάς της θαλασσινής. Σύμφωνα με την παράδοση, η Παναγία Θαλασσινή προστατεύει αυτούς που ταξιδεύουν στην θάλασσα, μαζί με τον Άγιο Νικόλαο. Μάλιστα στην εικόνα της ενώ σύμφωνα με τους κανόνες της αγιογραφίας η μητέρα του Χριστού φοράει πάντα κόκκινο χιτώνα εξωτερικά, που δηλώνει την ανθρωπινή φύση της και μπλε ή σκούρο πράσινο από μέσα, που μαρτυρεί την άμεση συσχέτισή της με την γέννηση του Θεανθρώπου, στην περίπτωση της Παναγιάς της Θαλασσινής βλέπουμε την Παναγία να φοράει μπλε ρούχα.

Παναγία η Καβουράδαινα

Στον Ξηρόκαμπο βρίσκεται μια από τις ομορφότερες εκκλησίες της Λέρου, η Παναγία η Καβουράδαινα. Σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση, η εκκλησία κτίστηκε στο σημείο που βρέθηκε εικόνα της Παναγίας. Ένας ψαράς καθώς μάζευε κοχύλια δαγκώθηκε από κάβουρα. Τη στιγμή εκείνη είδε πάνω σ' ένα βράχο την εικόνα της Παναγιάς. Αμέσως προσευχήθηκε και η πληγή του έκλεισε. Τότε πήρε την εικόνα και τη μετέφερε στην εκκλησία του χωριού, όπου και διηγήθη-

κε το τι είχε συμβεί στους συμπατριώτες του. Το βράδυ είδε στον ύπνο του μια μαυροφορεμένη γυναίκα, η οποία του ζητούσε να την πάει στο σημείο που την είχε βρει. Το πρωί η εικόνα – ως εκ θαύματος – βρέθηκε και πάλι στο βράχο. Έτσι, αποφασίστηκε να κτιστεί σ' εκείνο το σημείο μια εκκλησία αφιερωμένη στην Παναγία.

Παναγία η κατευοδώτρα

Ήταν ναός πάνω σε βράχο ψηλά πάνω από το λιμάνι της Σκιάθου, ανατολικά του Κάστρου, και ονομάζονταν έτσι, γιατί κατευώδωνε τους άνδρες που ξεκινούσαν για θαλασσινό ταξίδι. Μετά τον προσωπικό αποχαιρετισμό, οι γυναίκες, τα παιδιά και οι συγγενείς των ναυτικών, ανέβαιναν σ' αυτό το ναό, ο οποίος είχε πανοραμική θέα προς τη θάλασσα και κατευώδωναν αυτούς που αναχωρούσαν, κουνούσαν τα μαντήλια, και έψαλλαν Πα-ρακλήσεις. Σήμερα φαίνονται τα ερείπια του ναού, στη ράχη ακριβώς πάνω από τη θάλασσα, τα οποία όμως έχουν κατολισθήσει περίπου 200 μέτρα χαμηλότερα από την πρώτη του θέση. Οι νεώτεροι Σκιαθίτες έκτισαν εκκλησάκι της Παναγίας Κατευοδώτρας στο αεροδρόμιο, στο τέρμα του αεροδιαδρόμου, για να κατευοδώνει αυτούς, που με τα νέα πλέον μέσα, έρχονται και φεύγουν από το νησί.

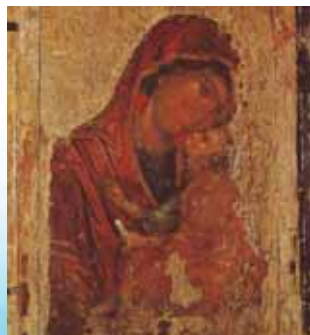
Παναγία η θαλασσίτρα

Η Εκκλησία της Παναγιάς τη Θαλασσίτρας είναι χτισμένη στα τείχη του κάστρου, που υψώνεται πάνω από την πρωτεύουσα της Μήλου, την Πλάκα, σε μια από τις ωραιότερες τοποθεσίες του νησιού, προσφέροντας μια υπέροχη θέα του βαθιού

φυσικού κόλπου της νήσου. Θεωρείται προστάτιδα του νησιού και των ναυτικών της Μήλου. Χρονολογείται στα 1738 και είναι αφιερωμένη στην Υπαπαντή, όμως, σε αυτή προστρέχουν και τη γιορτάζουν σε όλες τις θεομητορικές εορτές και ιδιαίτερα τον Δεκαπενταύγουστο. Σε αυτή ανάβουν τις λαμπάδες τους οι γυναίκες της Μήλου για το καλό κατευόδιο και τον γυρισμό των ναυτικών τους.

Παναγία η Γοργόνα

Στη Σκάλα Συκαμνιάς της Λέσβου, που αποτελεί το βορειότερο οικισμό του νησιού που αντικρίζει τα μικρασιατικά παράλια, βρίσκεται το γραφικό εκκλησάκι της Παναγιάς της Γοργόνας. Χτισμένο πάνω σε λωρίδα γης που εισχωρεί στη θάλασσα η Παναγία η Γοργόνα - η Παναγία των θαλασσινών - πήρε το όνομά της από τη χαρακτηριστική τοιχογραφία άγνωστου λαϊκού ζωγράφου που απεικονίζει την Παναγία με ουρά γοργόνας σε ένα συγκινητικό «δέσιμο» θρησκειών και παραδόσεων. Αποτελέσε πηγή έμπνευσης του ομώνυμου λογοτεχνικού αριστουργήματος του διακεκριμένου Λέσβιου συγγραφέα Στρατή Μυριβήλη.

Παναγία η Ανέμη

Ο Ναός της Παναγιάς της Ανέμης στη Σαμοθράκη βρίσκεται σε μια περιοχή όπου φυσούν πολύ δυνατοί άνεμοι. Η Παναγία η Ανέμη θεωρείται προστάτιδα του νησιού και των ναυτικών από τους ανέμους.

Παναγία Θαλασσομαχούσα

Η ιστορική εικόνα της Ιεράς Μονής Στροφάδων Ζακύνθου, ήταν αρχικά φυλαγμένη στην Κωνσταντινούπολη. Στα χρόνια της εικονομαχίας οι χριστιανοί την έριξαν στη θάλασσα, για να διαφυλαχθεί και να σωθεί από τη

μανία των διωκτών. Η θαυματουργός εικόνα στάθηκε όρθια και κατευθύνθηκε προς την Ιερά Μονή Στροφάδων Ζακύνθου. Ο ηγούμενος και οι μοναχοί την παρέλαβαν με δεήσεις και παρακλήσεις και την τοποθέτησαν στο Καθολικό της Μονής. Την ονομασία θαλασσομαχούσα” η εικόνα την οφείλει σύμφωνα με την παράδοση, στο γεγονός ότι πάλεψε με τα κύματα και έφτασε στο Μοναστήρι χωρίς να καταστραφεί.

Παναγία η Κανάλα

Η Παναγία η Κανάλα είναι πολιούχος της Κύθνου και ονομάζεται έτσι γιατί σύμφωνα με την παράδοση η θαυματουργή εικόνα πιάστηκε στα δίχτυα ντόπιων ψαράδων στο θαλάσσιο κανάλι ανάμεσα στην Κύθνο και τη Τζιά.

Ορθόδοξος Μοναχισμός και θάλασσα

Τα μοναστήρια του Αγίου Όρους παρουσιάζουν από παλαιότερα μέχρι και σήμερα μια αξιοσημείωτη αλιευτική δραστηριότητα, με αειφορικό χαρακτήρα. Κάποιοι μοναχοί έχουν το διακόνημα του

φαρά και φαρεύουν συστηματικά με διάφορες τεχνικές, δεδομένου ότι τα αλιεύματα αποτελούν βασική τροφή των αγιορειτών πατέρων (λόγω της μη κατανάλωσης κρέατος). Αποφεύγουν όμως την υπεραλίευση, ή την αλιεία μικρού μεγέθους ψαριών και η θάλασσα όπως διηγούνται, τους αποζημιώνει, «φιλεύοντάς τους με μερικές μεγάλες καβούρες (ασταχούς), για μεζεδάκι».

Σκέψεις του Μ. Βασιλείου με αφορμή τη θάλασσα

«Είναι τελείως αδύνατο η θάλασσα να μένει επί πολύ χρονικό διάστημα ίδια. Διότι αυτή που τώρα είναι ομαλή, ακύμαντη και ακίνητη ύστερα από λίγο θα τη δεις ανώμαλη και ορμητική εξαιτίας βίαιων ανέμων. Αλλά και αυτήν που είναι άγρια και αναβράζει από τη θαλασσοταραχή, γρήγορα θα τη δεις να τη σκεπάζει και να τη στρώνει βαθιά γαλήνη. Έτσι ακριβώς και οι καταστάσεις της ζωής μας μεταβάλλονται εύκολα και προς το ήρεμο και προς το άγριο. Γι' αυτό χρειάζεται να υπάρχει μέσα μας καλός κυβερνήτης, ώστε και στις γαλήνιες και ήρεμες περιστάσεις της ζωής και όταν όλα τα θέματα της ζωής του κυλούν ήρεμα και κανονικά, να περιμένει τις μεταβολές προς τα δυσάρεστα και δύσκολα και να μην επαναπαύεται με τα ήρεμα παρόντα σαν να είναι αιώνια και αθάνατα. Αλλά και στην πιο θλιβερή κατάσταση της ζωής του να μην απελπίζεται ούτε να κυριεύεται από πολύ μεγάλη λύπη και βυθιστεί τελικά στο πέλαγος της απελπισίας... Αυτός λοιπόν είναι ο συνετός και έξυπνος καπετάνιος και κυβερνήτης του εαυτού του, αυτός ο οποίος ούτε υπερηφανεύεται και καυχάται στις ευχάριστες περιστάσεις, ούτε καταπίπτει και μελαγχολεί στις ώρες των συμφορών και δοκιμασιών».

(Μεγάλου Βασιλείου, PG 31, 417-420)

Παραδόσεις για τη θάλασσα

Πολλά έθιμα παραθαλάσσιων περιοχών συνδέουν το θαλασσινό νερό με την πίστη. Κατά την εορτή των Θεοφανείων,

με την κατάδυση του Σταυρού στη θάλασσα για τον αγιασμό των υδάτων, η καθαριστική δύναμη που έχει κατά τη λαϊκή ευσέβεια το νερό της θάλασσας, ενισχύεται ακόμη περισσότερο. Γι' αυτό οι κάτοικοι παραθαλάσσιων περιοχών της Ελλάδας την ημέρα των Φώτων κατεβάζουν τα γεωργικά τους εργαλεία και αυτές τι άγιες εικόνες του εικονοστασίου τους στη θάλασσα και τα πλένουν εκεί με θαλασσινό νερό.

Στην Μεσημβρία «οι γυναίκες κατέβαζαν των Φώτων τα εικονίσματα Κατέβαζαν και υνί και τσάπα, όποιος τι επάγγελμα είχε, και τα πλέναν στο γιαλό, τ' αρμυρό νερό. Αγιασμός γέν' ταν η θάλασσα. Έπαιρναν και νερό, για να ρίξ' νε μες στο σπίτ'. Φωτίσκαν τα νερά, έλεγαν, δεν εχ' ζούδια 'ποτώρα!»

Επίσης στην πίστη που υπάρχει για τις θαυματουργικές δυνάμεις του θαλασσινού νερού, και μάλιστα του αγιασμένου, στηρίζεται η συνήθεια να ρίχνουν την ημέρα των Θεοφανείων καθώς

και την επόμενη, του Αγ. Ιωάννου αρρώστους στη θάλασσα, με την πεποίθηση ότι θα γίνουν καλά. Η πίστη επίσης στην εξαγνιστική και ζωογόνα δύναμη του θαλασσινού νερού φανερώνεται στα έθιμα μερικών νησιών την ημέρα της Αναλήψεως, που παλιότερα αποτελούσε και αφετηρία για τα θαλάσσια μπάνια. Την ημέρα αυτή το θαλασσινό νερό θεωρείται ότι αποκτά ιδιότητες ισοδύναμες με τον αγιασμό. Οι νοικοκυρές κατεβαίνοντας στη θάλασσα έπαιρναν νερό από σαράντα κύματα και επιστρέφοντας ράντιζαν όλους τους χώρους του σπιτιού με την ευχή: «Όπως αναλήφτηκε ο Χριστός, έτσι να αναληφτεί κι από το σπίτι κάθε κακό».

Στην Κύπρο τη Δευτέρα του Αγ. Πνεύματος, που έχουν τοπική λαϊκή γιορτή του «κατακλυσμού» (λέγεται έτσι γιατί «κατακλύζουν», δηλ. καταβρέχουν με νερό ο ένας τον άλλον), πηγαίνουν με εκκλησιαστική πομπή στα παράλια μέρη και ρίχνουν το σταυρό στη θάλασσα. Αποκαλούν επίσης την ημέρα «αϊγ-Γιαλόν». Όλοι πηγαίνουν και ραντίζονται με θαλασσινό νερό.

Θάλασσα, λογοτεχνία και ποίηση

Η Ελλάδαδα λέει ο Ελύτης βγάζει μόνο ποιητές και καλούς ναυτικούς.

Όμηρος, Σεφέρης, Ελύτης, Μυριβήλης, Καρκαβίτσας, Καβαδίας, Νιρβάνας και τόσοι άλλοι, γράφουν και υμνούν τη θάλασσα. Δεν υπάρχει Έλληνας ποιητής ή πεζογράφος που να μην έχει χρησιμοποιήσει σε έργο του τη θάλασσα είτε ως πηγή έμπνευσης, είτε ως στοιχείο συμβολισμού, είτε ως σκηνοθετικό πλαίσιο.

Από τον ομηρικό Οδυσσέα, του οποίου η συμβολική διάσταση έχει απλώσει τις ρίζες στην παγκόσμια λογοτεχνία και το Στρατή το Θαλασσινό του Σεφέρη, παρεμβάλλονται μερικές δεκάδες αιώνων και όμως το θέμα είναι κοινό η «μεγάλη θαλασσινή περιπέτεια» (Δασκαλόπουλος, 1995)

Η θάλασσα είναι λοιπόν μες στην ψυχή και την καρδιά των Ελλήνων και με την πρώτη ευκαιρία το μυαλό μας ταξιδεύει κοντά, πάνω, μέσα ή γύρω από τη θάλασσα. Οι αναφορές σε λογοτεχνικά κείμενα και ποιήματα θα μπορούσαν λοιπόν να είναι ατελείωτες και να γεμίσουν τόμους, εδώ αναφέρουμε μερικά αποσπάσματα και ποιήματα ως ενδεικτικές αναφορές.

Ο Ματβέγεβιτς (1998) στη Μεσογειακή σύνοψη γράφει: «Δεν ανακαλύπτουμε μόνοι μας τη θάλασσα, δεν την αντικρίζουμε με τα δικά μας μάτια μόνο. Τη βλέπουμε και μέσα από τα μάτια των άλλων, στις εικόνες και στις

αφηγήσεις που μας κληροδότησαν: τη γνωρίζουμε και την αναγνωρίζουμε ταυτόχρονα. Με τον ίδιο τρόπο γνωρίζουμε και θάλασσες που δεν πρόκειται ποτέ να αντικρίσουμε, θάλασσες που μέσα τους δε θα βυθιστεί ποτέ το σώμα μας. Το βλέμμα που ρίχνουμε στη Μεσόγειο σπανίως είναι αυτόνομο»

Η θάλασσα θεωρείται η μητέρα της ζωής. Ο άνθρωπος το νοιώθει αυτό στα κύτταρά του. «Όποτε δώ θάλασσα - έγραφε ο Κόντογλου- ξεπετά η καρδιά μου. Θαρρείς πώς δεν έχω βγεί από την κοιλιά της μάνας μου, αλλά από τη θάλασσα. Δεν ξέρω καλά-καλά αν γεννήθηκα στη στεριά ή μέσα στο νερό. Ακούγω από μακριά τη βουή της και δροσίζεται η ψυχή μου πριν να την δω. Καταλαβαίνω πώς με καλεί κοντά της, σαν τη λιονταρίνα που ρυάζεται και γυρεύει τα λιονταρόπου-

λά της. Πριν να πλαστεί ο άνθρωπος απάνω στη γη, αυτά τα ίδια τα νερά βογκούσανε κι αφρίζανε μέσα στον έρημο τον κόσμο, κάτω από τον έρημον ουρανό, τα ίδια τα κύματα ξεσπούσανε καταπάνω στις έρημες στεριές, που δεν υπήρχε ακόμα επάνω τους, μήτε ζώο, μήτε άνθρωπος, μήτε μαμούνι. Τα νερά όμως της θάλασσας ήτανε γεμάτα από πλήθος πλάσματα, μ' όλο που πάνω σ' αυτή

δεν αρμένιζε τίποτα. Μονάχα ο ήλιος την κοντάριζε με τις πυρωμένες σαγίτες του από την ώρα που έβγαινε ως την ώρα που βουτούσε πίσω από το έρημο πέλαγο, κατά το βασίλειμα, και το φεγγάρι πλανιότανε από πάνω της, βουβό, λυπημένο, σαν κομμένο κεφάλι δίχως αίμα, ρίχνοντας απάνω σ' ατέλειωτα νερά της το υδραργυρένιο κρύο φως του». («Η μάνα μου η θάλασσα»).

Στο «Θαλασσινό Πνεύμα του Αιγαίου» ο Στρατής Μυριβήλης διηγείται: «Ὡσπου σιγά σιγά, πριν χαθεί η νύχτα, κι ενώ το άστρο της αυγής ζυγίζοταν ανατολικά στο πέλαγο, τελειώνοντας το αιγαιοπελαγίτικο όνειρο της καλοκαιρινής νυχτιάς τα ρούφηξε όλα μέσα του - την αγάπη και τη δύναμη, το πάθος και την ελπίδα. Και όλα γίνανε ταξίδι και πόντος»

Ο Φώτης Κόντογλου επίσης στο διήγημά του «Οι απλές χαρές του καλοκαιριού» περιγράφει: «...Δεν θέλω να σου πω πως θα πιάσεις να μιλάς με τη θάλασσα, με τα δέντρα, με τα πουλιά, με τις πέτρες και να τα λες αδέλφια σου, όπως έκανε ο Αγ. Φραντζέσκος, αλλά θα σου φαίνεται πως δεν πέφτεις από την κουτή σου αξιοπρέπεια σαν ξαπλώσεις στο χώμα και κοιτάξεις ώρες τα μαμούνια, είτε όταν κάθεσαι στην θαλασσόπετρα και σεριανίζεις τα ψαράκια, τα καβούρια και τ' άλλα ζωντανά τ' αρμυρού νερού, δίχως να κουράζεσαι και να βαρύνεσαι...», και παρακάτω: «...Ο πάτος της θάλασσας είτανε γεμάτος τρύπες λογιών-λογιών, άλλες ψιλές, άλλες χοντρώτερες, άλλες μονές, άλλες διπλές, άλλες σαν κλειδαρότρυπες, άλλες τριγυρισμένες μ' ένα αλώνι από φιλόν άμμο, όπως κάνουνε στη στερηά τα μερμήγκια. Η κάθε τρύπα έχει κι ένα ζωύφιο βαθιά караβίδα. Είχα μια σουληνόβεργα κ' έβγαζα σουλήνες, κίτρινες σαν κεχριμπάρι...»

«...Από μικρός αγαπούσα να μαζεύω χαλίκια στην ακροθαλασσιά. Αυτήν την αγάπη την έχω ακόμα. Πριν από λίγες μέρες, ένα βράδυ, βρέθηκα κοντά στην αγαπημένη μου θά-

λασσα, σε μια βορεινή ακρογιαλιά. Ο ήλιος έγερνε στο βασίλειμα. Φυσούσε λίγο βοριαδάκι, και τα κύματα ερχόντανε ήμερα από το πέλαγο κι αφρίζανε απάνω στα χαλίκια. Έγινα άλλος άνθρωπος άμα άκουσα το ροχαλητό του νερού που με νανούρισε από την κούνια μου. Πήρα το γιאלό-γιאלό, και τράβηξα κατά κει που έβγαινε ένας κάβος κ' έκλεινε ο κόρφος...

...Περπάτησα λοιπόν γιאלό-γιאלό και μάζευα πέτρες. Είχε χρωματιστά χαλίκια λογής-λογής, κ' η θάλασσα τα ξέπλυne κι ανάβανε τα γλυκά χρώματα που είχανε. Τα κύματα αφρίζανε δίπλα μου, βγάζοντας τη μυστική βουή τους, που είναι η αιώνια ανασαμιά της θάλασσας, κ' εγώ έσκυβα κάθε τόσο κ' έπαιρνα ένα χρωματιστό λιθάρι, κι αφού το κοίταζα καλά, το έχωνα στην τσέπη μου σα να 'τανε κανένα ρουμπίνι ή ζουμπρούτι. Κάθε τόσο κάθιζα χάμω και κοιτάζα, μια κατά το πέλαγο, μια το θησαυρό που πατούσα, τις δροσερόχρωμες εκείνες πέτρες που στολίζανε το σύνορο της θάλασσας. Όπως με χώριζε από τον κόσμο της πολιτείας κι από τις έγνοιες της το βογγητό της θάλασσας, γεμίζοντας τ' αυτιά μου με το μυστικό και βαρύ ίσο του, το ίδιο και τα χαλίκια με κάνανε να ξεχάσω κάθε τι πολύπλοκο και μάταιο που κάνει ο άνθρωπος.

Μάζεψα κάμποσα βότσαλα και τα πήγα σ' ένα μέρος και τα φύλαξα. Ύστερα ξαναγύρισα και μάζεψα κι άλλα. Τι έμορφα κ' εκφραστικά χρώματα που είχανε τα χαλίκια! «Ουδέ Σολομών εν πάσση τη δόξη αυτού περιεβάλλετο ως εν τούτων». Τι παράξενα κόκκινα, κεραμιδιά, βυσσινιά, τριανταφυλλιά, σταχτιά λογιών-λογιών, κίτρινα, ασπροκίτρινα, πορτοκαλιά, μελιά, πρασινογάλαζα, λαδιά, μαύρα, πρασινόμαυρα!

Εκεί που περπατούσα, έφερνα στο νου μου τα μικρά μου χρόνια, κι όσα έγραφα τον καιρό που ζούσα μοναχός στο νησί μου: «Μάζευα ότι εύρισκα στην ακροθαλασσιά, έναν κόσμο κοχύλια και τσόφλια, είτε χρωματιστές πέτρες. Όλα αυτά τα στόλιζα εκεί μέσα. Μού 'καναν βαθειά εντύπωση, όσο τίποτα στον κόσμο...Έστεκα ώρες και τα κοιτάζα,

σηκωνόμουν κι έβλεπα από το παραθυράκι τα βουνά και τη θάλασσα». Κι αλλού έγραφα: «Μια άσπρη πέτρα απάνω στον άμμο, ένα κομμάτι ξύλο που κείτεται στ' ακρογιάλι, τραβούν την προσοχή μου. Τα πιο ασήμαντα πράγματα, εδώ μου φαίνονται γεμάτα από ενδιαφέρον...Βλέπω τα πράγματα ίσια, χωρίς η εντύπωση να βλαφτεί απ' ό,τι έμαθα να καταλαβαίνω ως τώρα, λέγοντάς μου αυτά τα λόγια: Νερό και γης... Εδώ καν δεν υπάρχουν πλέον ονόματα, παρά τα ίδια τα πράγματα πέφτουν απάνω στην ψυχή μου με το βάρος τους, άγρια και αδιάφορα...».

Αναφορά στο εκκλησάκι της Παναγιάς της Κατευοδώτρας κάνει ο Σκιαθίτης Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης στο διήγημά του «Τ' αγνάντια»: «Απάνω στον βράχον της ερήμου ακτής, από παλαιούς λησμονημένους χρόνους, ευρίσκετο κτισμένον το εξωκλήσι της Παναγίας της Κατευοδώτρας. Όλον τον χειμώνα παπάς δεν ήρχετο να το λειτουργήση. Ο βορράς μαίνεται και βρυχάται ανά το πέλαγος το απλωμένον μαυρο-

γάλανον και βαθύ, το κύμα λυσσά και αφρίζει εναντίον του βράχου. Κι ο βράχος υψώνει την πλάτην του γίγας ακλόνητος, στοιχειό ριζωμένο βαθιά στην γην, και το ερημοκλήσι λευκόν και γλαρόν, ως φωλιά θαλασσοσαετού, στεφανώνει την κορυφήν του...

... Τον άλλον καιρόν ήρχοντο, συνήθως την άνοιξιν, γυναίκες ναυτι-κών και θυγατέρες, κάτω από την χώραν, με σκοπόν ν' ανάψουν τα κανδήλια και παρα-

καλέσουν την Παναγίαν την Κατευοδώτραν να οδηγήση και κατευοδώση τους θαλασσοδαρμένους συζύγους και τους πατέρας των...»

Προοίμιο

Το ταξίδι είναι δρόμος, όλα είναι δρόμος. Ο δρόμος και ο οδοιπόρος, το ταξίδι και ο αναχωρητής η Ιθάκη και ο Οδυσσέας, βιώνουν και μετουσιώνουν παράλληλες - και ταυτόσημες - ιδανικότητες.

Πραγματικότητες που ακροβατούν ανάμεσα στο παρελθόν και στο παρόν, το μύθο και την αλήθεια: η διαφορά, η απόσταση υπάρχει μόνο στο μυαλό μας. Το ταξίδι με τους άλλους χρόνους και τόπους μας ενώνει.

Γ. Σεφέρης

Μικρή πράσινη θάλασσα

Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριώ χρονώ
 Που θα ήθελα να σε υιοθετήσω
 Να σε στείλω σχολείο στην Ιωνία
 Να μάθεις μανταρίνι και άψινθο
 Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριώ χρονώ...
 Στο πυργάκι του φάρου το καταμεσήμερο
 Να γυρίσεις τον ήλιο και να ακούσεις
 Πως η μοίρα ξεγίνεται και πως
 Από λόφο σε λόφο συνεννοούνται
 Ακόμα οι μακρινοί μας συγγενείς
 Που κρατούν τον αέρα σαν αγάλματα
 Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριώ χρονώ
 Με τον άσπρο γιακά και την κορδέλα
 Να μπεις από το παράθυρο στη Σμύρνη
 Να μου αντιγράψεις τι αντιφεγγειές στην οροφή
 Από τα Κυριελέησον και τα Δόξα σοι
 Και με λίγο Βοριά και λίγο Λεβάντε
 Κύμα το Κύμα να γυρίσεις πίσω
 Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριώ χρονώ
 Για να σε κοιμηθώ παράνομα
 Και να βρίσκω βαθιά στην αγκαλιά σου
 Κομμάτια πέτρες τα λόγια των θεών
 Κομμάτια πέτρες τα αποσπάσματα του Ηράκλειτου.

Οδ. Ελύτης

ΤΟ ΚΟΧΥΛΙ

Έπεσα για να κολυμπήσω
κι άφησα την καρδιά μου πίσω

Άφησα την καρδιά μου χάμω
σαν το κοχύλι μες στην άμμο

Πέρασαν όλες οι κοπέλες
με τα μαγιό και τις ομπρέλες

Ύστερα πέρασαν οι φίλοι
κανείς δε βρήκε το κοχύλι

Χρόνους και χρόνους κολυμπάω
που νά'ναι η αγάπη για να πάω

Έφαγε η θάλασσα το βράχο
κι έμεινε το νησί μονάχο

Οδ. Ελύτης

.....
 Σημαίνοντας οι έντεκα
 πέντε οργιές του βάθους
 πέρκες γοβιοί σπάροι
 με πελώρια σβάραχνα και κοντές πρυμναίες ουρές
 Ανεβαίνοντας έβρισκα σπόγγους
 και σταυρούς θαλάσσης
 και λιγνές αμίλητες ανεμώνες
 και πιο ψηλά στα χείλη του νερού
 πεταλίδες τριανταφυλλίες
 και μισάνοιχτες πίνες κι αρμυρήθρες
 «Ακριβά λόγια» μου είπε «όρκοι παλαιοί
 Που έσωσε ο Καιρός και η σίγουρη ακοή των μακρινών
 ανέμων»

.....

Οδυσσέας Ελύτης
 «Το άξιον εστί»

ΤΟ ΘΑΛΑΣΣΙΝΟ ΤΡΙΦΥΛΛΙ

Μια φορά στα χίλια χρόνια
του πελάγου τα τελώνια
Μες στα σκοτεινά τα φύκια
μες στα πράσινα χαλίκια
Το φυτεύουνε και βγαίνει
πριν ο ήλιος ανατείλει
Το μαγεύουνε και βγαίνει
το θαλασσινό τριφύλλι

.....

Το θαλασσινό τριφύλλι
ποιος θα βρει να μου το στείλει
Ποιος θα βρει να μου το στείλει
το θαλασσινό τριφύλλι

Οδυσσέας Ελύτης

Πηγή: http://1200614528615155746-a-1802744773732722657-s-sites.googlegroups.com/site/karyatis7b/Home/gorgona_thalassino_trifylli.jpg?

Ο ΓΛΑΡΟΣ

Στο κύμα πάει να κοιμηθεί
δεν έχει τι να φοβηθεί
Μήνας μπαίνει μήνας βγαίνει
γλάρος είναι και πηγαίνει

Από πόλεμο δεν ξέρει
ούτε τι θα πει μαχαίρι
Ο Θεός τού' δωκε φύκια
και χρωματιστά χαλίκια

αχ αλί κι αλίμονό μας
μες στον κόσμο το δικό μας
Δε μυρίζουνε τα φύκια
δε γυαλίζουν τα χαλίκια

Χίλιοι δυο παραφυλάνε
σε κοιτάν και δε μιλάνε
Είσαι σήμερα μονάρχης
κι όσαμ' αύριο δεν υπάρχουν

Οδυσσέας Ελύτης
«Τα Ρω του έρωτα»

Η Παναγία των Χρυσών Σφουγγαριών

Κυρά Ελεούσα Παναγιά, κυρά Φανερωμένη
στην πλώρη καπετάνισσα, στο τέμπλο παιδομάνα
με τον υγιό σου γεμιτζή στην Καλυμνιά μπρατσέρα,
με τον υγιό σου στάρμενα κι οι Δώδεκα στο τσούρμο.
Πλώρη μεσ' τ' άστρα κι άγκυρα μια ρίζα από κοράλι·
Έχετε γεια, θα ξαναρθώ τ' Άη-Δημήτρη ανήμερα...

Στον αργαλειό της τρυφερά σε ονοματίζει η κόρη
και τρέμει ως φύλλο στο κλωνί, ψαλμός στο λαινοτράγουδο
βασιλικά στη γλάστρα της και μόσχος στην καρδιά της·
πετά η σαιτιά σαν πουλί και κελαϊδεί το χτένι
πλουμί-πλουμί το κέντημα, φλόκοι, πανιά, λεμονανθοί
ναρθει ο φεγγαροπρόσωπος τσέλιγκας στ' άσπρα κύματα,
στρατί-στρατί'ως τον κόρφο της π' ανθίζει
και μοσχοβολεί...

Κυρά Ελεούσα Παναγιά, κυρά Φανερωμένη
μέρεψε τ' άγριο πέλαγο που αφροκρεμάει τον θρήνο,
βύθισε τ' άγριο σύννεφο μεσ' στη σπηλιά του ανέμου,
ράντισε αγίασμα τα νερά και κάμε στα πελάη
ν' αστράφει φως, τ' άχραντο φως, πρωινό των Εισοδίων.

Κυρά Ελεούσα Καλυμνιά, κυρά Φανερωμένη
έρχεται ο στόλος σου πομπή με το ιερό φορτίο,
με το σφουγγάρι μάλαμα, με το σφουγγάρι πλούτος,
με το σφουγγάρι που θα πιεί το ξύδι ο Σταυρωμένος
με το σφουγγάρι όπου κοιτά με χίλια μάτια η θάλασσα...

Το χρυσό δισκοπότηρο,
«Το Ελληνικό βιβλίο», Αθήνα 1972, σς. 29,51

Δραστηριότητες

Οι δραστηριότητες που περιλαμβάνονται στο βιβλίο είναι διαθεματικές και διεπιστημονικές και έχουν στόχο την πολύ-πλευρη βιωματική προσέγγιση της θάλασσας. Ένα μέρος των δραστηριοτήτων αυτών (1-6) υλοποιούνται στο Κ.Π.Α.Ε. στο πλαίσιο του προγράμματος «Κάτω στο γιαλό κάτω στο περιγιάλι» ενώ οι υπόλοιπες (7-24) αποτελούν προτάσεις οι οποίες μπορούν να υλοποιηθούν στο σχολείο.

Σε κάθε δραστηριότητα καταγράφεται ο τίτλος, η ηλικία των μαθητών/τριών που μπορούν να τις υλοποιήσουν, τα υλικά, ενδεικτικοί στόχοι και σύντομη περιγραφή.

1. Η πυξίδα δείχνει πάντα το Βορρά!

Ηλικία: 8-18

Υλικά: πυξίδα, χάρτες, δορυφορικές φωτογραφίες (από το google earth)

Στόχοι:

Η γνωριμία
με τη χρήση
της πυξίδας
Η εξοικείωση
με τον
προσανατολισμό
στο χώρο.

Περιγραφή: Τα παιδιά μαθαίνουν τη χρήση της πυξίδας. Αναζητούν και σημειώνουν χαρακτηριστικά σημεία του χώρου στο πεδίο. Αναζητούν άλλες «πυξίδες» στο χώρο π.χ. εκκλησίες. Παίζουν παιχνίδια προσανατολισμού αναζητώντας προς ποια κατεύθυνση φυσάει κ.ά. Βρίσκουν σημεία στο πεδίο δράσης και τα καταγράφουν στο χάρτη.

2. Τόσοι πολλοί οργανισμοί σε τόσο λίγο νερό;

Ηλικία: 8-18

Υλικά: Το φύλλο παρατήρησης που ακολουθεί, μολύβια, κιάλια.

Στόχοι:

Η καλλιέργεια δεξιοτήτων παρατήρησης, συλλογής και καταγραφής δεδομένων από παράκτια οικοσυστήματα.

Περιγραφή: Στο φύλλο παρατήρησης που ακολουθεί οι μαθητές καταγράφουν με συστηματικότητα τα στοιχεία της παράκτιας χλωρίδας και πανίδας που συνέλεξαν στην ακτή. Η παρατήρηση των ζωντανών οργανισμών μπορεί να γίνει με τη βοήθεια ψηφιακών ή άλλου είδους μικροσκοπίων.

Στο παρακάτω φύλο σημείωσε τα είδη των φυτών και των ζώων που συναντάς σε μια παράκτια περιοχή

Είδος φυτού (γράψε το όνομα αν γνωρίζεις, ζωγράφισε το, περιέγραψε το και φωτογράφισε το)	Ποσότητα	Σε ποιο σημείο της παράκτιας ζώνης βρίσκεται;

Είδος ζώου (Παρατήρησε την ακτή, τη θάλασσα και τον αέρα)	Ποσότητα	Σε ποιο σημείο της παράκτιας ζώνης βρίσκεται;

Σημείωση: Όταν τελειώσει η παρατήρηση και η καταγραφή επιστρέφουμε τα δείγματα στο φυσικό τους χώρο δηλαδή τη θάλασσα.

3. Η ακτή που βρισκόμαστε...

Ηλικία: 5-18

Στόχοι:

Η παρατήρηση και η καταγραφή των στοιχείων της ακτής με συστηματικό τρόπο.

Η κριτική προσέγγιση των παρατηρήσεων.

Περιγραφή. Τα παιδιά επιλέγουν 10 διαφορετικά κριτήρια π.χ. είδος ακτής, χλωρίδα ακτής, ύπαρξη αμμοθινών, χρώματα, μέγεθος, χρήσεις της ακτής από τους ανθρώπους κ.ά. και με βάση αυτά περιγράφουν την ακτή με συστηματικό τρόπο.

Κατά τη διαδικασία αυτή μπορούν να παρατηρήσουν, να περιγράψουν και να φωτογραφίσουν τις ζώνες της θάλασσας (υπερπαλίρροια, υποπαλίρροια κτλ.) και τους οργανισμούς που βρίσκουν εκεί.

4. Ανθρώπινες παρεμβάσεις στην ακτή

Ηλικία: 5-18

Στόχοι:

Η παρατήρηση των ανθρώπινων παρεμβάσεων στην ακτή. Η κριτική προσέγγιση των ανθρώπινων παρεμβάσεων.

Περιγραφή: Τα παιδιά παρατηρούν, καταγράφουν συστηματικά ποιες είναι οι ανθρώπινες παρεμβάσεις στην παράκτια ζώνη. Μελετούν τις συνέπειες αυτών των παρεμβάσεων για τους θαλάσσιους οργανισμούς, και τους ανθρώπους βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα.

Συζητούν ποιες επεμβάσεις είναι φιλικές προς το περιβάλλον. Παίζουν παιχνίδια ρόλων με θέμα τη διαχείριση της παράκτιας ζώνης. Στο παιχνίδι ρόλων μπορούν να πάρουν μέρος ρόλοι όπως ο δήμαρχος, τουρίστες, επαγγελματίες που ασχολούνται με τον τουρισμό, κάτοικοι αλλά και ζώα που ζουν στην περιοχή και η χρήση του περιβάλλοντος τα αφορά άμεσα.

5. Φύκη ή ποσειδωνία

Ηλικία: 8-18

Στόχοι: Να αναγνωρίζουν και να διαχωρίζουν τα φύκη από την ποσειδωνία.

Υλικά: Μπουκάλια ή λεκανίτσες για συλλογή δειγμάτων, διαδίκτυο

Περιγραφή: Τα παιδιά μελετούν διάφορα είδη φυκών της παραλίας, συλλέγουν δείγματα, τα καταγράφουν και τα ταξινομούν. Αναζητούν δείγματα ποσειδωνίας και παρουσιάζουν τις ομοιότητες και τις διαφορές τους, τους δίνουν ονόματα και αναζητούν πληροφορίες.

Ο προσδιορισμός και η ταξινόμηση των φυκών είναι δύσκολα λόγω της μορφολογικής ποικιλίας, των διαφορετικών χρωστικών τους και της αναπαραγωγής τους.

Η διάκριση σε ομάδες γίνεται με τη χρήση βιοχημικών κριτηρίων όπως οι χρωστικές και τα μορφολογικά χαρακτηριστικά τους.

... Αν θέλετε να προσδιορίσετε ένα φύκος, βρείτε ακριβώς σε ποια ομάδα, γένος ή είδος ανήκει πρέπει να χρησιμοποιήσετε εξειδικευμένα βιβλία.

Τα στοιχεία που θα χρειαστούν για τον προσδιορισμό τους είναι:

- Πληροφορίες για το περιβάλλον στο οποίο αναπτύσσονται (γλυκά, αλμυρά, καθαρά ή ρυπασμένα νερά...)
- Περιγραφή των διαστάσεων τους, τον τρόπο που είναι στερεωμένα στο υπόστρωμα που αναπτύσσονται π.χ. σε αμμώδη πυθμένα, βραχώδη ακτή κ.α.
- Παρατήρηση της ύπαρξης μικροσκοπικών μορφών με τη βοήθεια μικροσκοπίου...

(Ελληνική Φυκολογική Εταιρία, (2008). Μια βουτιά, μια ματιά στους κήπους του νερού, Γνωρίζοντας τα φύκη www.phycology.gr)

6. Κατασκευές –ζωγραφική

Ηλικία: 4-12

Υλικά: χαρτόνια κανσόν, κόλλες, μαρκαδόροι, μπογιές, ψαλιδάκια, περιοδικά, υλικό Fisher-tip

Περιγραφή: Τα παιδιά κατασκευάζουν με διάφορα υλικά εικόνες που εμπνεύστηκαν από τη θάλασσα π.χ. έναν αστερία, έναν αχινό, ένα φάρο, το βυθό, ένα κάστρο κ.ά. Το περιβάλλον αυτό μπορεί να αποτελέσει το σκηνικό για να δραματοποιήσουν ιστορίες που έχουν φτιάξει για τη θάλασσα.

7. Η θαλάσσια ρύπανση στο διαδίκτυο...

Πηγή: http://fe-mail.gr/media/Image/greece_europe_world/2008/06/akataalliles_aktes/water_pollution.JPG

Ηλικία: 12-18

Στόχοι:

Καλλιέργεια ικανοτήτων αναζήτησης και επεξεργασίας πληροφοριών. Η ανάπτυξη κριτικής σκέψης.

Περιγραφή: Τα παιδιά διαβάζουν την παρακάτω είδηση: Στη συνέχεια συζητούν και σχολιάζουν την είδηση:

Ενδεικτικές ερωτήσεις:

- Γιατί πιστεύετε ότι μια υπόθεση ρύπανσης της θάλασσας εξετάζεται από τον εισαγγελέα;
- Αναζητήστε άλλες ανάλογες υποθέσεις και συζητήστε τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται. Είναι ο κατάλληλος;
- Ποιος πιστεύετε ότι είναι ο αποτελεσματικότερος τρόπος αντιμετώπισης ανάλογων περιπτώσεων;

8. Κόκκινη λίστα ψαριών;

Ποιους κινδύνους αντιμετωπίζουν τα είδη στην κόκκινη λίστα* της Greenpeace

Υπερκατάποση: Η υπερκατάποση είναι η διαδικασία στην οποία οι άνθρωποι συλλέγουν και εξαλείφουν τα είδη που βρίσκονται στην κόκκινη λίστα.	Τάση: Η τάση είναι η διαδικασία στην οποία οι άνθρωποι συλλέγουν και εξαλείφουν τα είδη που βρίσκονται στην κόκκινη λίστα.	Σφάλμα: Το σφάλμα είναι η διαδικασία στην οποία οι άνθρωποι συλλέγουν και εξαλείφουν τα είδη που βρίσκονται στην κόκκινη λίστα.	Γένεση: Η γένεση είναι η διαδικασία στην οποία οι άνθρωποι συλλέγουν και εξαλείφουν τα είδη που βρίσκονται στην κόκκινη λίστα.	Καταστροφή: Η καταστροφή είναι η διαδικασία στην οποία οι άνθρωποι συλλέγουν και εξαλείφουν τα είδη που βρίσκονται στην κόκκινη λίστα.
Μετακίνηση: Η μετακίνηση είναι η διαδικασία στην οποία οι άνθρωποι συλλέγουν και εξαλείφουν τα είδη που βρίσκονται στην κόκκινη λίστα.	Εκμετάλλευση: Η εκμετάλλευση είναι η διαδικασία στην οποία οι άνθρωποι συλλέγουν και εξαλείφουν τα είδη που βρίσκονται στην κόκκινη λίστα.	Εκμετάλλευση: Η εκμετάλλευση είναι η διαδικασία στην οποία οι άνθρωποι συλλέγουν και εξαλείφουν τα είδη που βρίσκονται στην κόκκινη λίστα.	Εκμετάλλευση: Η εκμετάλλευση είναι η διαδικασία στην οποία οι άνθρωποι συλλέγουν και εξαλείφουν τα είδη που βρίσκονται στην κόκκινη λίστα.	Εκμετάλλευση: Η εκμετάλλευση είναι η διαδικασία στην οποία οι άνθρωποι συλλέγουν και εξαλείφουν τα είδη που βρίσκονται στην κόκκινη λίστα.

*** Τα είδη που περιλαμβάνονται στην κόκκινη λίστα είναι τα είδη που αντιμετωπίζουν κινδύνους.**

Τόποι αλιείας: Πρέπει να αναγράφονται σε επίσκεψες ψαριών

18, 27, 18, 97, 31, 32, 41, 72, 31, 31, 67, 58, 67, 81, 81

11-18 οι περιοχές αλιείας FAO

11. Αρκτική Αλιεία
21. Βόρειος Αρκτική Αλιεία
22. Βόρειος Αρκτική Αλιεία
23. Αρκτική Αλιεία
24. Αρκτική Αλιεία
25. Αρκτική Αλιεία
26. Αρκτική Αλιεία
27. Αρκτική Αλιεία
28. Αρκτική Αλιεία
29. Αρκτική Αλιεία
30. Αρκτική Αλιεία
31. Αρκτική Αλιεία
32. Αρκτική Αλιεία
33. Αρκτική Αλιεία
34. Αρκτική Αλιεία
35. Αρκτική Αλιεία
36. Αρκτική Αλιεία
37. Αρκτική Αλιεία
38. Αρκτική Αλιεία
39. Αρκτική Αλιεία
40. Αρκτική Αλιεία
41. Αρκτική Αλιεία
42. Αρκτική Αλιεία
43. Αρκτική Αλιεία
44. Αρκτική Αλιεία
45. Αρκτική Αλιεία
46. Αρκτική Αλιεία
47. Αρκτική Αλιεία
48. Αρκτική Αλιεία
49. Αρκτική Αλιεία
50. Αρκτική Αλιεία
51. Αρκτική Αλιεία
52. Αρκτική Αλιεία
53. Αρκτική Αλιεία
54. Αρκτική Αλιεία
55. Αρκτική Αλιεία
56. Αρκτική Αλιεία
57. Αρκτική Αλιεία
58. Αρκτική Αλιεία
59. Αρκτική Αλιεία
60. Αρκτική Αλιεία
61. Αρκτική Αλιεία
62. Αρκτική Αλιεία
63. Αρκτική Αλιεία
64. Αρκτική Αλιεία
65. Αρκτική Αλιεία
66. Αρκτική Αλιεία
67. Αρκτική Αλιεία
68. Αρκτική Αλιεία
69. Αρκτική Αλιεία
70. Αρκτική Αλιεία
71. Αρκτική Αλιεία
72. Αρκτική Αλιεία
73. Αρκτική Αλιεία
74. Αρκτική Αλιεία
75. Αρκτική Αλιεία
76. Αρκτική Αλιεία
77. Αρκτική Αλιεία
78. Αρκτική Αλιεία
79. Αρκτική Αλιεία
80. Αρκτική Αλιεία
81. Αρκτική Αλιεία
82. Αρκτική Αλιεία
83. Αρκτική Αλιεία
84. Αρκτική Αλιεία
85. Αρκτική Αλιεία
86. Αρκτική Αλιεία
87. Αρκτική Αλιεία
88. Αρκτική Αλιεία
89. Αρκτική Αλιεία
90. Αρκτική Αλιεία
91. Αρκτική Αλιεία
92. Αρκτική Αλιεία
93. Αρκτική Αλιεία
94. Αρκτική Αλιεία
95. Αρκτική Αλιεία
96. Αρκτική Αλιεία
97. Αρκτική Αλιεία
98. Αρκτική Αλιεία
99. Αρκτική Αλιεία
100. Αρκτική Αλιεία

Ηλικία: 11-18

Στόχοι:

Η κατανόηση εννοιών που αφορούν στην αλιεία.

Η ευαισθητοποίηση και ο κριτικός σχολιασμός ειδήσεων σχετικών με την αλιεία. Ο σχεδιασμός και η ανάληψη δράσεων.

Περιγραφή: Τα παιδιά διαβάζουν το παρακάτω κείμενο και σχολιάζουν –ερμηνεύουν τις λέξεις και τις φράσεις που είναι σημειωμένες με πράσινο και καταλήγουν σε συμπεράσματα και δράσεις σχετικά. Για το σχολιασμό-ερμηνεία μπορούν να αξιολογήσουν το διαδίκτυο.

9. Φάλαινες και δελφίνια πνιγμένα από δίχτυα

Ηλικία: 11-18

Στόχοι: Η γνωριμία με τη δράση περιβαλλοντικών οργανώσεων. Η κατανόηση του ρόλου και της σημασίας των περιβαλλοντικών οργανώσεων. Ο σχεδιασμός και η ανάληψη δράσεων.

Περιγραφή: Τα παιδιά σχολιάζουν το παρακάτω απόσπασμα από την ιστοσελίδα της Greenpeace <http://www.greenpeace.org/greece/news/whales-action-in-berlin>

«Φάλαινες και δελφίνια πνιγμένα από δίχτυα ή χτυπημένα από προπέλες, τοποθετήθηκαν από ακτιβιστές της Greenpeace στο κέντρο του Βερολίνου ως υπενθύμιση της απειλής που αντιμετωπίζουν αυτά τα θηλαστικά. Η δράση της Greenpeace έγινε λίγες μέρες πριν τη συνεδρίαση της Διεθνούς Επιτροπής Φαλαινοθηρίας (ΔΕΦ) στην Αλάσκα.

Οι φάλαινες και τα δελφίνια τοποθετήθηκαν μπροστά από την Πύλη του Βραδεμβούργου. Είχαν εκβραστεί σε διάφορες ευρωπαϊκές παραλίες και συλλέχθηκαν από ακτιβιστές της Greenpeace. Οι αιτίες του θανάτου ήταν η ασφυξία σε δίχτυα αλιείας, χτύπημα προπέλας ή μαχαιριού, αλλά και από τοξική ρύπανση ή υποβρύχιο θόρυβο. Το ένα πέθανε την ώρα που ήταν έτοιμο να γεννήσει.»

Τι συναισθήματα σας προκαλεί η παραπάνω ανακοίνωση; Ποιες είναι αιτίες γι αυτό το περιστατικό; Τι θα μπορούσε να έχει γίνει; Τι δράσεις θα προτείνατε για την αντιμετώπιση της κατάστασης;

10. Θάλασσα και Ορθόδοξη παράδοση

Ηλικία: 10-18

Στόχοι: Να προσεγγίσουν κείμενα από την ορθόδοξη διδασκαλία και παράδοση που αφορούν στη σχέση του ανθρώπου με τη θάλασσα

Περιγραφή: Α. Οι μαθητές/τριες αναζητούν στην Αγία Γραφή αλλά και σε κάθε κείμενο της Ορθόδοξης παράδοσης που τους είναι διαθέσιμο, αποσπάσματα που αφορούν στη θάλασσα. Τα καταγράφουν και τα ερμηνεύουν.

Β. Οι μαθητές /τριες αναζητούν στους ιερούς ναούς που επισκέπτονται και σύμβολα που σχετίζονται με τη θάλασσα. Τα αποτυπώνουν με ζωγραφική ή φωτογραφία και δημιουργούν ένα λεύκωμα στο οποίο παρουσιάζουν και ερμηνεύουν τα σύμβολα αυτά.

11. Η Παναγία και η θάλασσα.

Ηλικία: 10-18

Στόχοι: Να ερευνήσουν και να προσεγγίσουν την ορθόδοξη παράδοση και τη λαογραφία. Να ερμηνεύσουν μέσα από την ορθόδοξη παράδοση τη σχέση του ανθρώπου με τη θάλασσα. Να προσεγγίσουν κείμενα από την ορθόδοξη διδασκαλία και παράδοση που αφορούν στη σχέση του ανθρώπου με τη θάλασσα

Περιγραφή: Τα παιδιά μελετούν διάφορα είδη φυκών της παραλίας, συλλέγουν δείγματα, τα καταγράφουν και τα ταξινομούν. Αναζητούν δείγματα ποσειδωνίας και παρουσιάζουν τις ομοιότητες και τις διαφορές τους, τους δίνουν ονόματα και αναζητούν πληροφορίες.

12. Οι άγιοι της θάλασσας

Ηλικία:
10-18

Στόχοι: Να ερευνήσουν και να προσεγγίσουν την ορθόδοξη παράδοση και τη λαογραφία. Να ερμηνεύσουν μέσα από την ορθόδοξη παράδοση και τη λαογραφία τη σχέση του ανθρώπου με τη θάλασσα.

Περιγραφή: Οι μαθητές αναζητούν ποιήματα, κείμενα, παραδόσεις που αφορούν τους αγίους της θάλασσας. Τις καταγράφουν, τις συζητούν και τις ερμηνεύουν και δημιουργούν ένα λεύκωμα ή μια έκθεση με τα στοιχεία που συνέλεξαν.

«Θαλασσινέ μου Άγιε, Καλέ μ' Άη Νικόλα,
εφτά κεράκια σου' φερα και σου τ' ανάβω όλα.
Θα 'ρχομαι τώρα ταχτικά ν' ανάβω το καντήλι,
γι' αυτόν που έφυγε προχθές κουνώντας το μαντήλι.
Προστάτευέ τον Άγιε, των ναυτικών Προστάτη!
Και κάθε άλλος ναυτικός ας σ' έ χει παραστάτη!»

(από τα «Αμοργιανά», Σύνδεσμος Αμοργινών, Μάρτιος 2007)
(πηγή: <http://firiki.pblogs.gr/tags/nikolaos-gr.html>)

13. Οι ήχοι και τα τραγούδια της θάλασσας

Ηλικία: 4-12

Υλικά: Υλικά από τη φύση, μερικά αυτοσχέδια όργανα

Στόχοι:

Η καλλιέργεια της ακουστικής παρατηρητικότητας.
Η ανάπτυξη της συνεργατικότητας.
Η καλλιτεχνική έκφραση των παιδιών.

Περιγραφή: Τα παιδιά σε κύκλο, μιμούνται τους ήχους της θάλασσας, των κυμάτων, των πουλιών, του ανέμου κ.α. χρησιμοποιώντας το σώμα τους αλλά και αντικείμενα που υπάρχουν γύρω τους. Χωρίζονται σε δύο ομάδες και τραγουδούν εναλλάξ τραγούδια της θάλασσας. Κερδίζει η ομάδα που βρίσκει τα περισσότερα τραγούδια.

14. Παιχνίδια με τη γλώσσα της θάλασσας

Ηλικία: 4-10

Στόχοι: Να καλλιεργήσουν την προφορική και καλλιτεχνική τους έκφραση. Να εξοικειωθούν με την ομαδική εργασία και να καλλιεργήσουν δεξιότητες συνεργασίας.

Περιγραφή:

Τα παιδιά αναζητούν

- λέξεις (σύνθετες, αντίθετες, συνώνυμες κτλ.)
- παροιμίες,
- φράσεις
- επίθετα

που έχουν σχέση με τη θάλασσα. Τις καταγράφουν, τις ζωγραφίζουν και φτιάχνουν ομαδικά προτάσεις και ιστορίες με αυτές.

15. Πειράματα στη θάλασσα

Ηλικία: 4-8

Υλικά: μια λεκάνη, διάφορα αντικείμενα, μια παραλία

Στόχοι: Να αποκτήσουν δεξιότητες στη χρήση οργάνων μέτρησης φυσικών μεγεθών, όπως θερμοκρασία κλπ. Να εξοικειωθούν με την πραγματοποίηση πειραμάτων και καταγραφής των παρατηρήσεων τους και ελέγχουν των συμπερασμάτων τους.

Περιγραφή:

Τα παιδιά επιλέγουν διάφορα αντικείμενα και μαντεύουν τι θα συμβεί στο καθένα αν τα βυθίσουν σε μια λεκάνη με νερό και στη θάλασσα. Πραγματοποιούν τα πειράματα και ελέγχουν τα συμπεράσματα τους.

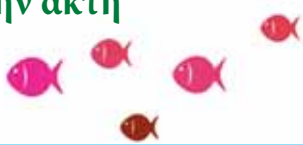

16. Έκτακτο περιστατικό στην ακτή ή τη θάλασσα! SOS.

Ηλικία: 10-18

Στόχοι: Να παρατηρήσουν και να καταγράψουν θέματα που αφορούν την υποβάθμιση των παράκτιων οικοσυστημάτων λόγω των ανθρωπίνων παρεμβάσεων. Να ωσε ζητήματα διαχείρισης και προστασίας των θαλασσίων πόρων

Περιγραφή: Αρχικά συζητούν και προσδιορίζουν ποια περιστατικά μπορούν να θεωρηθούν έκτακτα. Στη συνέχεια τα παιδιά οργανώνουν ένα παιχνίδι ρόλων (συντονισμός αρχών - για την αντιμετώπιση εκτάκτων περιστατικών για την προστασία του παράκτιου οικοσυστήματος). Εκπονούν ένα πρόχειρο σχέδιο ετοιμότητας, προσδιορίζοντας ποιον θα ειδοποιήσουν ποια είναι τα κατάλληλα τηλέφωνα, τι πρέπει να γίνει άμεσα κτλ. Στο πλαίσιο αυτής της δραστηριότητας αναζητούν ναυάγια που έχουν γίνει στην περιοχή, τους τρόπους με τους οποίους αντιμετωπίστηκαν, τις περιβαλλοντικές τους συνέπειες μακροπρόθεσμα.

17. Απειλούμενα ζώα

Ηλικία: 7-18

Στόχοι: Να γνωρίσουν τα ζώα τις θάλασσας που απειλούνται και τους κινδύνους που τα απειλούν
Να γνωρίσουν φορείς και υπηρεσίες που ασχολούνται με την προστασία των απειλούμενων ζώων. Να εξοικειωθούν με το έργο και τη δράση τους.

Περιγραφή: Αναζητούν πληροφορίες για τα απειλούμενα ζώα και φτιάχνουν λευκώματα γι' αυτά.

Τη ζωή τους, τους κινδύνους που τ' απειλούν αλλά και προτάσεις για τη βελτίωση της ζωής τους. Ακόμη μπορούν να «πάρουν συνέντευξη» από ένα ζώο που απειλείται να εξαφανιστεί δραματοποιώντας τη διαδικασία.

18. Πουλιά της θάλασσας

Ηλικία: 6-18

Υλικά: Κιάλια, μολύβια και έντυπα καταγραφής, φωτογραφική μηχανή, βιβλίο αναγνώρισης πουλιών.

Στόχοι:

Να γνωρίσουν τα πουλιά τις θάλασσας, να καλλιεργήσουν την παρατηρητικότητα τους και να εξοικειωθούν με τρόπους παρατήρησης των πουλιών

Περιγραφή: Τα παιδιά παρατηρούν για αρκετή ώρα πουλιά που συναντούν στην παραλία. Πώς είναι, πως κινούνται, τι τρώνε, που στέκονται; Τα καταγράφουν, τα περιγράφουν και τα φωτογραφίζουν. Αναζητούν το είδος των πουλιών που δεν γνωρίζουν.

Π.χ. Θαλασσοκόρακας
Στη συνέχεια μπορούν να αναζητήσουν πληροφορίες γι' αυτά και να γράψουν μικρές ιστορίες. Πώς βρέθηκε ο μαυροπετρίτης στη συγκεκριμένη παραλία; Ποια περιπέτεια τον οδήγησε εδώ;

19. Προϊόντα της θάλασσας

Ηλικία: 4-15

Στόχοι: Η προσέγγιση της θάλασσας ως παράγοντα που συνδέεται πολύπλευρα με την οικονομίας ενός τόπου.

Η σύνδεση των προβλημάτων και των κινδύνων των θαλάσσιων οικοσυστημάτων με την οικονομία. Η αναζήτηση τρόπων αειφορικής διαχείρισης των οικοσυστημάτων.

Περιγραφή: Τα παιδιά καταγράφουν προϊόντα της θάλασσας π.χ. σφουγγάρια ψάρια και αναζητούν πληροφορίες για αυτά. Συζητούν για το ρόλο, τη σημασία τους στην οικονομία, τη ζωή των ανθρώπων που ζουν από ανάλογες δουλειές. Συζητούν τα προβλήματα της Δημιουργούν μια έκθεση φωτογραφίας με προϊόντα από τη θάλασσα, δίνοντας έμφαση σε αυτά που δεν πρέπει να αγοράζονται π.χ. κοράλλια κ.ά.

20. Τα επαγγέλματα της θάλασσας

Πηγή: <http://www.theabyss.gr/archives/images/kfkk/sponges.jpg>

Ηλικία: 4-18

Στόχοι: Να γνωρίσουν τα επαγγέλματα που σχετίζονται με τη θάλασσα. Να αναπτύξουν ικανότητες αναζήτησης, συλλογής, ανάλυσης, σύνθεσης, αξιολόγησης και παρουσίασης πληροφοριών.

Περιγραφή: Τα παιδιά καταγράφουν με καταγίγισμο ιδεών όλα τα επαγγέλματα της θάλασσας που γνωρίζουν. Συζητούν γι' αυτά και σε ομάδες αναζητούν πληροφορίες για τα επαγγέλματα που τους ενδιαφέρουν, τα πλεονεκτήματά τους, τα μειονεκτήματά τους, τα θετικά αλλά και τις δυσκολίες τους. Παίρνουν συνεντεύξεις από σχετικούς επαγγελματίες, προετοιμάζοντας προσεκτικά τις συνεντεύξεις.

21. Αθλήματα της θάλασσας

Πηγή: <http://nikiana.files.wordpress.com/2009/06/bekatorou.jpg>

Ηλικία: 6-18

Στόχοι:

Η γνωριμία με τα αθλήματα της θάλασσας και η σύνδεσή τους με την αειφορική διασύνδεση των παράκτιων οικοσυστημάτων.

Περιγραφή: Καταγράφουν αθλήματα που έχουν σχέση με τη θάλασσα και χωρίζονται σε ομάδες αναζητώντας πληροφορίες για τον τρόπο που παίζονται τα αθλήματα αυτά, γνωστούς αθλητές κ.ά. Δημιουργούν αφίσες και πόστερ Σχολιάζουν και αναζητούν τρόπους σύνδεσης των αθλημάτων που πραγματοποιούνται στα παράκτια οικοσυστήματα με την αειφορική διαχείριση των παράκτιων οικοσυστημάτων

22. Όστρακα και κοχύλια

Ηλικία: 6-18

Στόχοι: Να παρατηρήσουν και να συνδέσουν τα όστρακα και τα κοχύλια με διάφορους τομείς της καθημερινής ζωής των ανθρώπων (τέχνη, οικονομία κ.ά.)

Περιγραφή: Μπορεί ένας περίπατος στη γειτονιά του σχολείου να αποκαλύψει θησαυρούς από κοχύλια, όχι μόνο στη θάλασσα αλλά σε λογότυπα, αφίσες, εικόνες, γλυπτά, ταμπέλες μαγαζιών κ.α. Με μια μικρή σε χρονική διάρκεια μπορούν να παρατηρήσουν και να ανακαλύψουν ότι παντού γύρω μας υπάρχουν κοχύλια. Η συλλογή κοχυλιών είναι μια εργασία που γίνεται επιστημονικά και έχει μια συγκεκριμένη διαδικασία. Τα παιδιά μπορούν με απλά βήματα να ξεκινήσουν αυτή τη διαδικασία. Μπορούν να μελετήσουν τα διάφορα σχήματα των δίθυρων και να τα ταξινομήσουν, να τα μετρήσουν κ.α. Τα σχήματα που τα συναντάμε είναι τριγωνικά, κυκλικά, ωσειδή, τραπεζοειδή, κυλινδρικά, ρυγχοειδή, σφηνοειδή, πτεροειδή κ.ά.

23. Ναυτικά μουσεία, ενυδρεία (aquarium)

Ηλικία: 4-18

Στόχοι:

Η προσέγγιση και εξοικείωση ο «διάλογος» με εκθέματα του μουσείου (ή τους οργανισμούς του ενυδρείου). Η ανάπτυξη ικανοτήτων παρατήρησης, περιγραφής και σύγκρισης με εκφραστική ορθότητα και πληρότητα.

Καλλιέργεια

συνεργατικού κλίματος
Η κατανόηση του ρόλου των μουσείων (ενυδρείων) η καλλιέργεια θετικής εικόνας γι' αυτά.

Περιγραφή: Οργανώνουμε με τα παιδιά επισκέψεις σε ναυτικά μουσεία, ενυδρεία και άλλους ανάλογους φορείς. Προετοιμάζουμε συστηματικά την επίσκεψη προκειμένου να υλοποιηθούν συγκεκριμένοι στόχοι. Προσδιορίζουν τι θα μελετήσουν και συλλέγουν στοιχεία σχετικά με αυτό.

Σημείωση: Η επίσκεψη σ' ένα μουσείο πρέπει να οργανώνεται με βάση τις αρχές της Μουσειακής αγωγής ώστε να είναι αποτελεσματική. Πρέπει να είναι εστιασμένη και με σαφώς προσδιορισμένους στόχους. Η επίσκεψη αφορά στη μελέτη ενός ή περιορισμένο αριθμό εκθεμάτων ώστε να είναι ποιοτική και ουσιαστική.

24. Ναυτιλία

Ηλικία: 12-18

Στόχοι:

Η πολύπλευρη προσέγγιση και εξοικείωση με την ναυτιλία και όλα τα σχετικά με αυτή.

Περιγραφή: Οι μαθητές μελετούν τι σημαίνει ο όρος ναυτιλία αλλά και άλλους όρους που σχετίζονται με αυτήν όπως αστρονομική ναυτιλία, ωκεανοπλοΐα, ραδιοναυτιλία κ.ά. αλλά και ποιος είναι ο ρόλος και η σημασία τους. Αναζητούν τι σπουδές πρέπει να κάνει κάποιος για να ασχοληθεί με αυτές αλλά και ανθρώπους που εργάζονται σε σχετικούς τομείς και τους παίρνουν συνεντεύξεις.

25. Μεταφορικά μέσα της θάλασσας.

Ηλικία: 5-12

Στόχοι: Η γνωριμία με τα μεταφορικά μέσα της θάλασσας. Η κατανόηση του ρόλου και της σημασίας τους για την ανθρώπινη ζωή. Η καλλιέργεια κριτικής σκέψης. Η κατηγοριοποίηση των μέσων ανάλογα με τη φιλικότητα προς το περιβάλλον.

Περιγραφή: Καταγράφουν με καταιγισμό ιδεών τα μεταφορικά μέσα της θάλασσας. Τα περιγράφουν, τα κατηγοριοποιούν, αναζητούν την ιστορία τους, φωτογραφίες και δημιουργούν μια έκθεση με το υλικό που συγκέντρωσαν. Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να συνδυαστεί με άλλες όπως π.χ. τα επαγγέλματα της θάλασσας, ναυτιλία, μουσεία κ.ά.

26. Πειρατές της Μεσογείου

Ηλικία: 5-15

Στόχοι:

Η γνωριμία και κριτική προσέγγιση του ιστορικού φαινομένου. Η καλλιέργεια δεξιοτήτων αναζήτησης, επεξεργασίας και παρουσίας πληροφοριών.

Περιγραφή: Η πειρατεία στη Μεσόγειο είναι συνεχές ιστορικό φαινόμενο μέσα στους αιώνες, με μεταβαλλόμενη ένταση και διαφορετική φύση κατά περιόδους.

Οι μαθητές μπορούν να μελετήσουν την ιστορία της πειρατείας, το ρόλο και τη σημασία της στην εξέλιξη του εμπορίου και των νησιών. Να δημιουργήσουν τη βιογραφία διάσημων πειρατών, να μελετήσουν την ενδυμασία τους, τα καράβια τους.

Πολύ ενδιαφέρουσα ιστοσελίδα σχετική με το θέμα είναι η «Πολιτιστική Πύλη του αρχιπελάγους του Αιγαίου από το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού.

<http://www2.egeonet.gr/aigaio/forms/fLemma.aspx?lemmaId=6963>

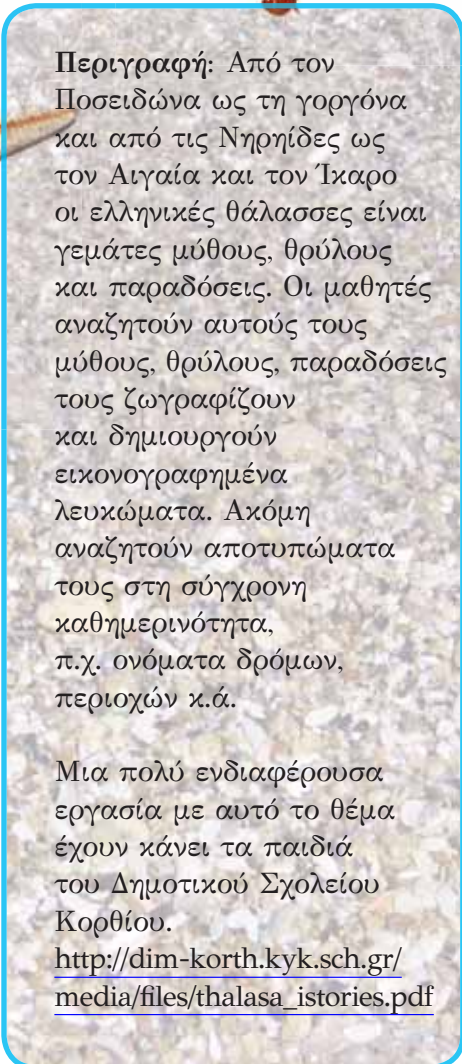
27. Θρύλοι-μύθοι της θάλασσας

Ηλικία: 5-12

Στόχοι:

Η γνωριμία με θρύλους και μύθους της θάλασσας.
Η κριτική προσέγγιση για τον τρόπο που δημιουργήθηκαν.
Η σύνδεση της παράδοσης με τον πολιτισμό και την ιστορίας της Ελλάδας.

Περιγραφή: Από τον Ποσειδώνα ως τη γοργόνα και από τις Νηρηίδες ως τον Αιγαία και τον Ίκαρο οι ελληνικές θάλασσες είναι γεμάτες μύθους, θρύλους και παραδόσεις. Οι μαθητές αναζητούν αυτούς τους μύθους, θρύλους, παραδόσεις τους ζωγραφίζουν και δημιουργούν εικονογραφημένα λευκώματα. Ακόμη αναζητούν αποτυπώματα τους στη σύγχρονη καθημερινότητα, π.χ. ονόματα δρόμων, περιοχών κ.ά.

Μια πολύ ενδιαφέρουσα εργασία με αυτό το θέμα έχουν κάνει τα παιδιά του Δημοτικού Σχολείου Κορθίου.
http://dim-korth.kyk.sch.gr/media/files/thalasa_istories.pdf

Προτάσεις για άλλες δραστηριότητες

Άλλα θέματα τα οποία μπορούν να αποτελέσουν αφορμές για ολόκληρα σχέδια εργασίας ή δραστηριότητες είναι:

- Κίνδυνοι και ασφάλεια στη θάλασσα.
- Φαινόμενα της θάλασσας (παλίρροιες, τσουνάμια, στροβίλοι)
- Μεγάλα έργα στη θάλασσα (γέφυρες)
- Λιμάνια –τελωνεία
- Μεγάλοι θαλασσοπόροι
- Φάρoi-φρυκτωρίες-παρατηρητήρια
- Η μαγειρική της θάλασσας (συνταγές κτλ)
- Οι άνεμοι-ο καιρός
- Αλιεία (εντατική αλιεία, είδη αλιείας, σημασία της αλιείας)

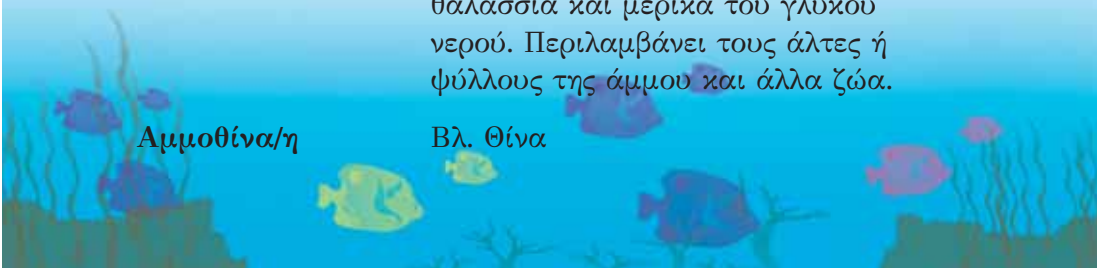

Γλωσσάρι

A

- Αγγειόσπερμα, τα** Βλ. **Ανθοφόρα φυτά.**
- Ακτινωτή
συμμετρία, η** Διάταξη ομοίων σωματικών τμημάτων γύρω από ένα κεντρικό άξονα, όπως στα εχινόδερμα και στις μέδουσες..
- Αλατότητα, η** Η περιεκτικότητα διαλυμένων αλάτων (κυρίως του νατρίου, ασβεστίου και μαγνησίου) στο θαλασσινό νερό. Εκφράζεται ως ποσοστό στα 1000 μέρη, π.χ. 35 ο/οο σημαίνει ότι 35 γραμμάρια αλάτων είναι διαλυμένα σε 1000 γραμμάρια νερού.
- Αμφίποδα, τα** Ομάδα μικρών **καρκινοειδών**, που έχουν σώμα κυρτό και πιεσμένο πλευρικά, όμοιο με εκείνο των γαρίδων. Τα περισσότερα είναι θαλάσσια και μερικά του γλυκού νερού. Περιλαμβάνει τους άλτες ή φύλλους της άμμου και άλλα ζώα.
- Αμμοθίνα/η** Βλ. **Θίνα**

- Ανθοφόρα φυτά, τα** Μεγάλη ομάδα του φυτικού βασιλείου (διαίρεση Anthophyta). Λέγονται και αγγειόσπερμα, Πρόκειται για φυτά που έχουν καλά διαφοροποιημένους ιστούς (σε αντιδιαστολή με τα θαλλόφυτα) δηλαδή πραγματικά φύλλα, βλαστούς και ρίζες και τα άνθη τους δίνουν καρπούς που περικλείουν τα σπέρματα..
- Απειλούμενο είδος, το** Είδος του οποίου έχει μειωθεί ο αριθμός των ατόμων και κινδυνεύει να εξαφανιστεί
- Αρθρόποδα, τα** **Ασπόνδυλα ζώα** που έχουν αρθρωτά εξαρτήματα που τα βοηθούν να κινούνται με ευκολία και ένα μεταμερισμένο χιτινώδη εξωσκελετό
- Ασπόνδυλα, τα** Ζώα που δεν έχουν σπονδυλική στήλη.
- Αυτότροφος, ο** Οργανισμός που παράγει μόνος του την τροφή του, συνήθως μέσω της φωτοσύνθεσης. Αντίθετο του **ετερότροφου**
- B**
- Βαδιστικός ποδίσκος, ο** Κάθε εξωτερική, μυϊκή προεξοχή του υδροφορικού συστήματος των εχινοδέρμων, που μπορεί να έχει βεντούζα ή να είναι κωνικό στην άκρη. Οι ποδίσκοι βρίσκονται σε δύο σειρές σε κάθε βαδιστική αύλακα και χρησιμεύουν κυρίως στη βάδιση
- Βαθυπελαγικός, ο** Αυτός που ζει στα βαθιά νερά (από 1000 έως 4000 μ) και τρέφεται με πλαγκτικούς οργανισμούς.

- Βενθοπελαγικός, ο** Αυτός που ζει στα βαθιά νερά και τρέφεται με **βενθικούς** οργανισμούς.
- Βένθος, το** Το σύνολο των φυτικών και ζωικών οργανισμών που ζουν σε άμεση εξάρτηση από το βυθό, μέσα ή πάνω στο υπόστρωμα. Το βένθος περιλαμβάνει το φυτοβένθος και το ζωοβένθος.
- Βιογενές ίζημα, το** Τύπος ιζήματος που αποτελείται από σκελετούς και όστρακα θαλάσσιων οργανισμών. Βλ. **ασβεστολιθικό και πυριτικό**.
- Βιότοπος, ο** Ο τόπος όπου ζει και αναπτύσσεται ένας οργανισμός.
- Δακτυλιοσκόληκες, οι** (Φύλο Annelida) Τα ασπόνδυλα που έχουν επίμηκες σώμα με ευδιάκριτη μεταμέρεια και με πεπτικό σωλήνα μέσα σε ένα κοίλωμα. Περιλαμβάνουν τα θαλάσσια σκουλήκια ή Πολύχαιτους.
- E**
- Είδος, το** Ομάδα οργανισμών με ίδια μορφή, που διασταυρώνονται μεταξύ τους δίνοντας γόνιμους απογόνους. Είναι η βασική μονάδα ταξινόμησης στη Ζωολογία και Βοτανική
- Ενδημικός, ο** Φυτικός ή ζωικός οργανισμός χαρακτηριστικός μιας συγκεκριμένης περιοχής

Ενδιαίτημα, το	Το περιβάλλον στο οποίο ζει ή δραστηριοποιείται ένας οργανισμός ή ένας πληθυσμός οργανισμών. Χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένες περιβαλλοντικές συνθήκες σχετικά ομοιόμορφες.
Ενδοπανίδα, η	Τα ζώα που ζουν μέσα στο υπόστρωμα.
Επιπανίδα, η	Τα ζώα που ζουν πάνω στην επιφάνεια του υποστρώματος.
Επιπελαγικός, ο	Ένας οργανισμός που ζει στην επιπελαγική ζώνη, δηλαδή μέχρι 100-200 μέτρα βάθος
Επίφυτο, το	Ένας φυτικός ή ζωικός οργανισμός που ζει πάνω σε φύκη ή φυτά.
Ερυθρά παλίρροια, η	Έντονη άνθηση του φυτοπλαγκτού, που αλλοιώνει το χρώμα του θαλασσινού νερού.
Ετερότροφος, ο	Ένας οργανισμός που δεν παράγει μόνος του την τροφή του αλλά την αντλεί από άλλες πηγές (το αντίθετο του αυτότροφου)
Ευτροφισμός, ο	Το φαινόμενο της υπέρμετρης αύξησης του φυτοπλαγκτονικού πληθυσμού μιας περιοχής λόγω αυξημένης παροχής θρεπτικών αλάτων.
Εχινόδερμα, τα	Ασπόνδυλα με πεντακτινωτή συμμετρία και υδροφορικό σύστημα, όπως οι αχινοί και οι αστερίες

Θ

- Θαλλός, ο** Ολόκληρο το σώμα ενός φύκου.
- Θυρίδα, η** Το κάθε ένα από τα δύο τμήματα του οστράκου των δίθυρων μαλακίων (π.χ. μύδια).
- Θίνα, η /αμμοθίνα** Συσσωρεύσεις άμμου σε παραθαλάσσιες περιοχές, που οφείλονται στην ενέργεια του ανέμου

Ι

- Ίζημα, το** Το κινητό (χαλαρό) υλικό όπως άμμος ή λάσπη που κατακάθεται στο βυθό.
- Ίζηματογένεση, η** Ο σχηματισμός ιζηματογενών πετρωμάτων ή αποθέσεων
- Ίζηματογενή πετρώματα, τα** Τα πετρώματα που σχηματίζονται από στρώματα ιζήματος δηλ. κινητά υλικά όπως η λάσπη και η άμμος που καθιζάνουν στο βυθό.
- Ισόποδα, τα** (τάξη Isopoda) Μια ομάδα Καρκινοειδών με σώμα πεπλατυσμένο νωτοκοιλιακά, όπως η ψείρα των ψαριών. Τα περισσότερα είναι θαλασσινά και μερικά είναι παρασιτικά.

Κ

- Καρκινοειδή, τα** (υπόφυλο Crustacea). Αρθρόποδα που έχουν δύο ζεύγη κεραίων και έναν χιτινώδη εξωσκελετό ενισχυμένο με ανθρακικό ασβέστιο. Σε αυτά ανήκουν τα **Δεκάποδα**, τα **Ισόποδα**, τα **Αμφίποδα**, τα **Κωπήποδα** κλπ.

Κοπάδι, το

Μια καλά συγκροτημένη ομάδα φαριών ή κητωδών του ίδιου είδους.

Κωπήποδα, τα

Αποτελούν σημαντικό τμήμα του ζωοπλαγκτού, περίπου το 70%. Είναι Καρκινοειδή, όπως οι αστακοί, οι γαρίδες, τα καβούρια κ.α. Έχουν δυο ζεύγη κεραίων, βράγχια και ασβεστολιθικό εξωσκελετό.

Κυανοφύκη, τα

(ή κυανοβακτήρια) Οι προκαρυωτικοί και γενικά φωτοσυνθετικοί οργανισμοί που περιλαμβάνονται στο βασίλειο Monera (Μονήρη).

M

Μαλάκια, τα

Ασπόνδυλα με μαλακό, μη μεταμερισμένο σώμα, μυώδες πόδα και συνήθως ένα ασβεστολιθικό όστρακο.

Π

Ποδίσκος, ο

Προέκταση του υδροφορικού συστήματος των εχινόδερμων (βλ. **βασιστικός ποδίσκος**).

Πολυπλακοφόρα, τα

Μαλάκια με πρωτόγονα χαρακτηριστικά, με σώμα οβάλ που προστατεύεται από ένα όστρακο που αποτελείται από 8 εναρθρωμένες πλάκες συχνά σκεπασμένες με τρίχες ή μικρά αγκάθια.

Πολύποδας, ο

Κυλινδρικό, προσκολλημένο, στάδιο ζωής των κνιδοζώων, με κεντρικό στόμα που περιβάλλεται από πλοκάμια.

Προστατευόμενο είδος, το Είδος που για κάποιο λόγο, κυρίως ανθρωπογενή, έχει μειωθεί σημαντικά και με διεθνείς συνθήκες προστατεύεται.

Πρωτόζωα, τα

Τα πρώτιστα που μοιάζουν με ζώα, δηλαδή οι διάφορες ομάδες μονοκύτταρων, ευκαρυωτικών οργανισμών, που είναι κυρίως ετερότροφοι.

P

Ροδοφύκη, τα

Αποτελούν την μεγαλύτερη ομάδα φυκών. Η χλωροφύλλη επικαλύπτεται χαρακτηριστικά από μία ερυθρή χρωστική. Είναι κυρίως θαλάσσια και μόνο ελάχιστα συναντάμε στα γλυκά νερά. Έχουν σημαντική εμπορική αξία.

Υ

Υγρότοποι, οι

Μεταβατικές ζώνες ανάμεσα στα νερά και στη χέρσο που καλύπτονται από ρέοντα ή στάσιμα ρηχά νερά, εποχιακά ή μόνιμα, ή με υγρό υπόστρωμα για μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι φυσικοί υγρότοποι μπορεί να είναι εσωτερικοί όπως οι λίμνες, τα ποτάμια, τα ρυάκια, τα έλη ή παράκτιοι όπως οι λιμνοθάλασσες, οι εκβολές των ποταμών, τα ρηχά θαλασσινά νερά, οι αλυκές κ.α.

Φ

Φαιοφύκη, τα

Πολυκύτταρα φύκη στα οποία κυριαρχούν οι κίτρινες και φαιές χρωστικές.

Φωτοσύνθεση, η

Χημική διεργασία με την οποία η ηλιακή ενέργεια μετατρέπεται σε οργανική ύλη από τους φυτικούς οργανισμούς.

Χ

Χλωροφύκη, τα

(διαίρεση Chlorophyta) Πολυκύτταρα φύκη στα οποία η χλωροφύλλη είναι η κύρια χρωστική και δεν είναι καλυμμένη από άλλες

Ψ

Ψάρια ρεόφιλα, τα

Ζουν σε ποτάμια με ρέοντα βαθιά ή ρηχά νερά.

Ψυχρόφιλος, ο

Οι θαλάσσιοι οργανισμοί πολύ συχνά περιορίζονται σε συγκεκριμένες περιοχές με καθορισμένες μέσες θερμοκρασίες υδάτων. Οι οργανισμοί που προτιμούν ψυχρότερες θερμοκρασίες λέγονται ψυχρόφιλοι.

Βιβλιογραφία

- Jonassen, D.H., Howland, J., Moore J. & Marra R.M (2003). Learning to solve problems with technology: a constructivism perspective, NJ: Pearson Education Inc.
- Resnick M. (2000) Learning with digital manipulatives. New frameworks to help elementary school students explore “advanced” mathematical and scientific concepts <http://el.www.media.mit.edu/papers/mres/digital-manip/>
- Riley P. (1999) καθηγητής Ωκεανογραφίας, πανεπιστήμιο Σαουθάμπτον, Τα μυστήρια των Ωκεανών, Σύγχρονοι ορίζοντες,
- The Belgrade Charter: «A Global Framework for Environmental Education», αναφέρεται στο βιβλίο Trends in Environmental Education, Unesco 1977, Paris.
- Γεωργόπουλος Α., Τσαλίκη Ε., (1993) Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Αρχές-Φιλοσοφία, Μεθοδολογία Παιχνίδια & Ασκήσεις, Gutenberg
- Δασκαλόπουλος, Δ (1995) Θαλασσινή Ανθολογία επτά ημέρες, Καθημερινή 6 Αυγούστου 1995)

- Δήμου Κ., κ. ά. (2007) Τα ταξίδια του Ναυτίλου, Δραστηριότητες για τον Πολιτισμό, το Περιβάλλον και την Ειρήνη Ε. Μανούσου (επιμ) Α' τεύχος Νηπ. Α' Β' και Γ' και Β' τεύχος Δ', Ε' και Στ', Εκδόσεις Ωρίων
- Ε.Ι.Ε. (1998) Κυκλάδες, Ιστορία Τοπίου και τοπικές Ιστορίες, Ε.Ι.Ε.
- Κοπάνας, Γ. Χατζηβαρσάνης, Β. Menchero, C D. Βλαχούστικου, Α. (1994). Το βιβλίο της φώκιας, Ταμείο Ευρωπαϊκής Κληρονομιάς, Αθήνα 1994
- Κόντογλου, Φ. (1985) Οι απλές χαρές του καλοκαιριού στο Ευλογημένο Καταφύγιο, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα
- Κόντογλου, Φ. (1985) Οι Πέτρες στο Ευλογημένο Καταφύγιο, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα
- Κοχύλια από τις ελληνικές θάλασσες (1997), Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας
- Κυπραίου Ε. (επιμ.) (1997), Λιμάνια και καράβια στο Βυζαντινό Μουσείο, ΤΑΠ, Αθήνα
- Λιαράκου, Γ. & Φλογαίτη, Ε. (2007) Από την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη, Προβληματισμοί, τάσεις και προτάσεις. Αθήνα: Νήσος
- Ματβεγεβιτς, Πρ. (1998). Μεσογειακή σύνοψη, Εκδόσεις Πατάκη, 1998
- Ματσαγγούρας, Η. (2005). Θεωρία και Πράξη της Διδασκαλίας - Στρατηγικές Διδασκαλίας - Η Κριτική Σκέψη στη Διδακτική Πράξη, τ. Β', Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.
- Μέγας, Γ.Α. (1992) Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας. Αθήνα: Οδυσσέας
- Μυταράς, Δ., Βράτιτς, Κ. (1997). Σαράντα Ελληνικά Κοχύλια. Εκδόσεις Καστανιώτης
- Ντολιοπούλου Έ (1999), Σύγχρονες τάσεις της προσχολικής Αγωγής, Τυπωθήτω
- Παναγιωτίδης, Π. Χατζημπίρος, Κ. (2004) Παράκτια Οικο-

συστήματα και Ανθρωπογενείς Πιέσεις στις ακτές. Διαθέσιμο στο <http://postgrasrv.hydro.ntua.gr/gr/edmaterial/education/Chatzibiros/aktes.pdf>

Παπάς Α. (1995). Σύγχρονη θεωρία και πράξη της Παιδείας, Δελφοί

Πολίτης, Ν. (1994) Παραδόσεις, Γράμματα

Το βιβλίο της Φώκας, Ταμείο Ευρωπαϊκής Φυσικής Κληρονομιάς

Φλογαΐτη Ε., (1993) Περιβαλλοντική εκπαίδευση, Ελληνικές Πανεπιστημιακές εκδόσεις, Αθήνα.

Φλογαΐτη, Ε. (2006) Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Χατζηφώτη Ι. (επιμ.) (2008), Η Παναγία στη Νεοελληνική Ποίηση, Τουμπής, Αθήνα

Χριστοδουλάκης Ν.(1995) Οικολογία, Εκδόσεις Πατάκη

Χρυσοφίδης Κ.(2000), Βιωματική- Επικοινωνιακή Διδασκαλία, Gutenberg, Αθήνα

Προστασία παράκτιων ζωνών, μια προτεραιότητα για την Κύπρο.

[http://www.cyprus.gov.cy/moa/agriculture.nsf/0/068D24E6F8C2A500C2256F79003184C0/\\$file/%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1%20%CF%84%CF%89%CE%BD%20%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%-AC%CE%BA%CF%84%CE%B9%CF%89%CE%BD%20%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%87%CF%8E%CE%BD%20-%20%CE%9C%CE%B9%CE%B1%20%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B1%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CF%84%CE%B7%CE%BD%20%CE%9A%CF%8D%CF%80%CF%81%CE%BF%20-%20767%20kb.pdf](http://www.cyprus.gov.cy/moa/agriculture.nsf/0/068D24E6F8C2A500C2256F79003184C0/$file/%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1%20%CF%84%CF%89%CE%BD%20%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%-AC%CE%BA%CF%84%CE%B9%CF%89%CE%BD%20%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%87%CF%8E%CE%BD%20-%20%CE%9C%CE%B9%CE%B1%20%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B1%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CF%84%CE%B7%CE%BD%20%CE%9A%CF%8D%CF%80%CF%81%CE%BF%20-%20767%20kb.pdf)

Μερικές χρήσιμες ηλεκτρονικές διευθύνσεις για τη θάλασσα:

- Greenpeace
<http://www.greenpeace.org/greece/>
- Mediterranean Education Initiative for Environment and Sustainability
www.medies.net
- Δίκτυο Μεσόγειος SOS
www.medsos.gr
- Ελληνική Ψυχολογική Εταιρεία
<http://www.phycology.gr/gr/>
- Ελληνική Ένωση Προστασίας Θαλάσσιου Περιβάλλοντος
www.helmera.gr, www.helmepajunior.gr
- Ελληνικό Κέντρο Θαλασσίων Ερευνών
http://www.hcmr.gr/listview4_el.php?id=860
- Εταιρία για τη Μελέτη και Προστασία της Μεσογειακής Φώκιας
www.mom.gr
- Ινστιτούτο Θαλάσσιας Προστασίας
<http://www.archipelago.gr/>
- Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση WWF
www.wwf.gr

